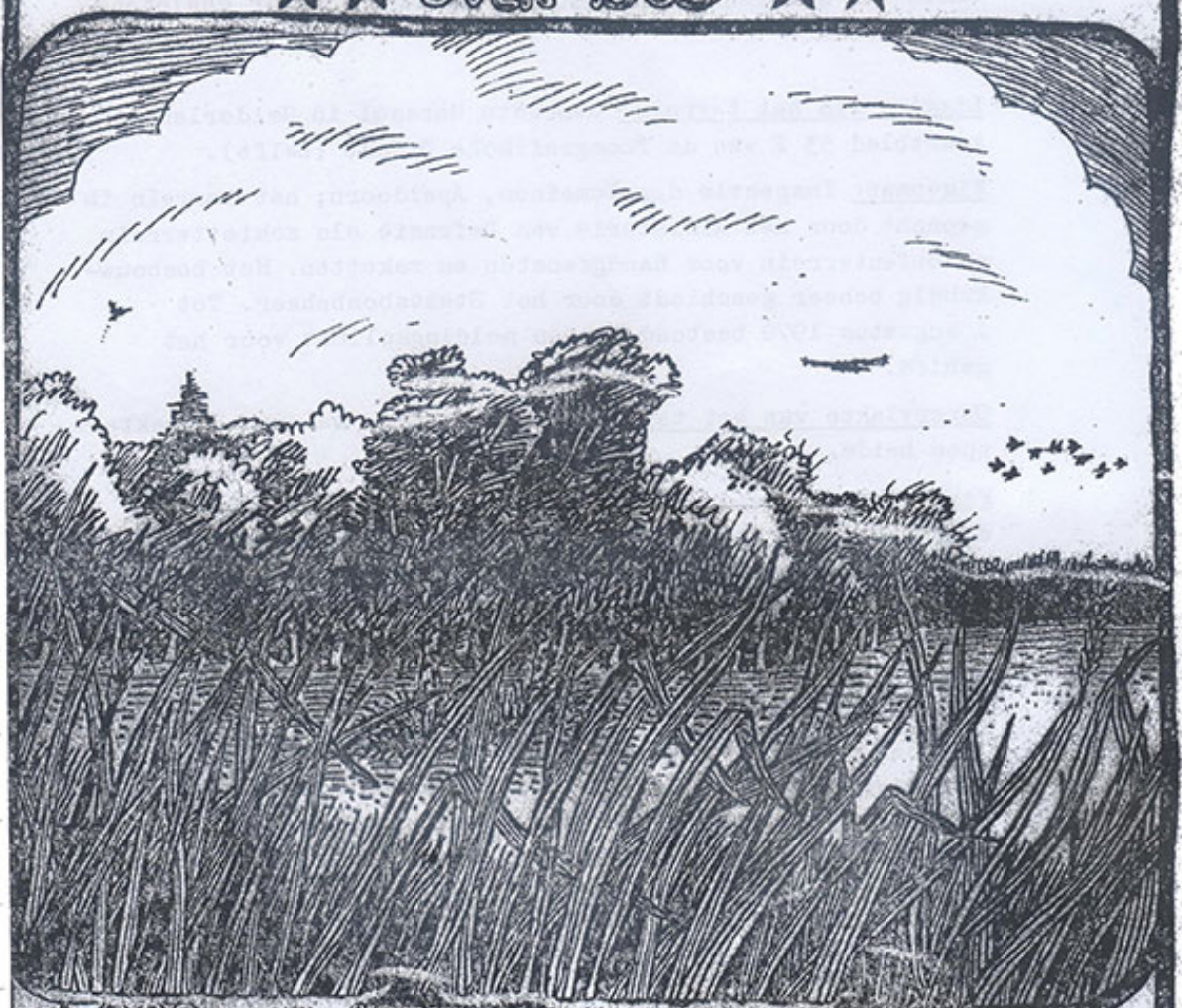

INVENTARISATIE VAN DE
GORSSELSE HEIDE

★★ OVER 1969 ★★

★ DOOR DE AFDELING ZUTPHEN VAN DE ★
CHRISTELIJKE JEUGDBOND
★ NATUURVRIENDEN ★

Inventarisatie Gorsselse Heide over 1969

Christelijke Jeugdbond voor Natuurstudie (CJN), afdeling Zutphen

Heruitgave 2015 Stichting Vrienden van de Gorsselse Heide

De originele tekst is zoveel mogelijk overgenomen door Herman Roelofs (Stichting Vrienden van de Gorsselse Heide), in verband met opname in de databank van de Ecologische Atlas [2014-2015].

Er is een genummerde indeling aangegeven inclusief flora en fauna hoofddelen om de gegevens gemakkelijker terug te kunnen vinden.

De oorspronkelijke inleiding (die in het origineel achteraan stond) is in deze heruitgave extra nogmaals voorin geplaatst.

Ook is de pagina nummering volledig ingebracht, dus deze is nu wat afwijkend van het origineel: zie hiervoor de tekeningen en laatste pagina over de inhoud.

Bij de vogels is de Latijnse naam van de merel veranderd van *Turdus iliacus* in *Turdus merula*.

Herman Roelofs

Vice-voorzitter Stichting Vrienden van de Gorsselse Heide en initiatiefnemer van de Ecologische Atlas Gorsselse Heide

SE&O

Inventarisatie van de Gorsselse Heide over 1969

door de afdeling Zutphen Christelijke Jeugdbond Natuurvrienden

Inhoud

Inventarisatie van de Gorsselse Heide over 1969

Inleiding en dankwoord

Bodemgesteldheid en geschiedenis

Topografie van het terrein

Landschap en vegetatie

Overzicht van de inventarisatiegegevens

Vennen en poelen op de Gorsselse Heide

Lijst van op de Gorsselse Heide voorkomende planten

Flora.

1. Fungi, paddenstoelen
2. Lichenes
3. Hepaticae
4. Musci
5. Flora; planten, grassen, kruiden, struiken en bomen
6. Historische gegevens over de flora van de Gorsselse Heide

Fauna.

7. Mollusca, weekdieren
 - a. Gastropoda, slakken
 - b. Bilvalvia, mossels
8. Hexapoda, insecten
 - a. Odonata, libellen
 - b. Hemiptera, Heteroptera, Wantsen
 - c. Lepidoptera, vlinders
 - d. Colcoptera, kevers
9. Pisces, vissen,
 - a. vissen
 - b. amfibieën
10. Reptielen

11. Vogels
12. Zoogdieren

Inventarisatie van de Gorsselse Heide over 1969

Dit is een verslag in het kader van het werk, dat de CJN doet ten bate van natuurbehoud, uitgegeven op basis van de hieromtrent met Staatsbosbeheer gesloten overeenkomst.

Ligging van het terrein: gemeente Gorssel in Gelderland: kaartblad 33F van de Topografische Dienst (Delft).

Eigenaar: Inspectie der Domeinen, Apeldoorn; het terrein is gepacht door het Ministerie van Defensie als schietterrein en oefenterrein voor handgranaten en raketten. Het bosbouwkundig beheer geschiedt door het Staatsbosbeheer. Tot 1 augustus 1970 bestond er een meldingsplicht voor het gebied.

Oppervlakte van het terrein: 120 hectare, waarvan 35 hectare open heide.

Periode waarin waarnemingen zijn verricht: januari tot december 1969.

De inventarisatie werd uitgevoerd door de afdeling Wolfsklauw van de Christelijke Jeugbond van Natuurvrienden.

De samenstellers van het verslag waren:

Jan Bakker,	Zutphen (planten).
Stef van der Kluit,	Utrecht (vogels).
Han de Neeling,	Amsterdam (insekten).
Erik van Ingen,	Arnhem (libellen).
Kees Strijker,	Wageningen.

Correspondentieadres: C.H.Strijker, Nobelweg 42, Wageningen.

Inleiding en dankwoord.

In het najaar van 1969 werd via de biologisch sekretaris van de CJN bij Staatsbosbeheer een lijstje aangevraagd van natuurterreinen in de omgeving van Zutphen, waarvan men bij het SBB graag gegevens wilde hebben. Onze afdeling koos toen in het begin van 1969 de Gorsselse Heide omdat het o.i. één van de meest waardevolle terreinen in de omgeving van Zutphen is.

Het slagen van het onderzoek is vooral ook te danken geweest aan de medewerking, die van vele kanten zo spontaan verleend werd. Daarom wil ik hierbij de volgende mensen nog een hartelijk dank zeggen:

- De Heer Scholten, voor het verlenen van toestemming tot het betreden van het terrein, het gebruik van de kantine van de schietbaan tijdens het kapkamp in oktober en het verstrekken van verschillende gegevens.
- De heer Aukes, voor het beschikbaar stellen van oudere gegevens.
- De Heer Verholt en de NJN afdeling Zutphen voor het beschikbaarstellen van vogelgegevens en Dick de Boer voor het zenden van oude plantengegevens.
- Chris van Houdt, Ies de Vries, Berend Aukema, Beert Maes en Joop Hoogteyling voor het controleren en/of determineren van achtereenvolgens loopkevers, waterkevers, wantsen, mossen en paddestoelen.
- De Biologische werkgroep van het Baudartius College voor het aandeel in de vogelinventarisatie.
- en tenslotte alle afdelingsgenoten van mij die hebben meegewerkt aan het tot stand komen van de inventarisatie, in het bijzonder Jan, Erik, Stef, Han en Dirk Jan.

Kees Strijker,

September 1970, Wageningen.

Bodemgesteldheid en geschiedenis.

De Gorsselse Heide ligt voor het grootste deel op praeglaciale zandgrond, maar omdat het terrein toch op vrij korte afstand van het IJsseldal ligt, is de invloed van fluviaatiele zandgrond duidelijk merkbaar tot vlak bij het gebied [voorkomen van *Galium cruciatum* (kruisbladwalstro)]. Het ligt in de bedoeling om in de herfst van 1970 door middel van een geologische grondboor iets meer te weten komen over de samenstelling van de bodem.

Oorspronkelijk waren alle arme zandgronden tussen Zutphen en Deventer bedekt met eiken-berkenbos, dat echter op vele plaatsen langzamerhand verdween, doordat men het kapte en op de nu ontstane open gronden veeteelt ging beoefenen en zich met de landbouw ging bezig houden. Door de primitieve landbouwmethode verdween echter de reeds dunne humuslaag zeer snel. Op deze verwaarloosde gronden ontstond een heidevegetatie, waar men nog schapen op kon laten grazen en waarvan men plaggen kon steken, die dan met de veeuitwerpselen dienst konden doen als mest.

Bekijken we het profiel van de heidebodem, dan zien we allereerst een laagje afgestorven plantenresten en daaronder een laagje door humus zwart gekleurd zand. Daaronder volgt een dikke laag grauwwit loodzand, dat door het regenwater is uitgewassen. En dan stoten we op de bekende oer- of koffiebank. Dit is de laag, die ontstaan is door de uitvloeking van de door regenwater opgeloste zouten en humuszuren, waardoor de zandkorrels door het daarbij gevormde limoniet aan elkaar gekit worden en een vrijwel ondoordringbare laag vormen. Er wordt ook wel beweerd, dat de oerbanken oude oppervlaktelagen zouden zijn, die uit een arktische periode zouden stammen. In ieder geval steeg door de oerbanken het vochtgehalte van de bodem en werd de heide veel drassiger.

Rond 1800 strekte zich tussen Gorssel en Lochem nog een heideterrein van ruim 5000 hektare uit. Op een stukje van 120 hektare, de Gorsselse Heide, na, werd alles omgezet in bouwland en produktiebos.

Al sinds lange tijd is de Gorsselse Heide verbonden met het Nederlandse krijgswezen. Op 26 augustus 1833 wordt op de Gorsselse Heide generaal Chassé, de verdediger van de citadel Antwerpen, door koning Willem I onderscheiden voor zijn moedig gedrag. Dit gebeuren, waarvan een grote menigte uit het hele land toeschouwer was, wordt ons verhaald in een gedicht uit die tijd, geachreven door een zekere ds. Bax. *

Sinds 1870 is de Gorsselse Heide bekend als oefenterrein voor de kavalerie, maar pas in 1950 is er een schietbaan aangelegd alsmede een oefenbaan voor handgranaten en raketten. Door de aanleg van deze kunstwerken werd gelukkig het oorspronkelijke karakter van de hei maar weinig aangetast. Wel wil ik de veranderingen die hierdoor in het terrein teweeggebracht werden, nog even noemen: allereerst werd er om de beide banen (voor schiet- en granaatoefeningen) een gracht gegraven. Met het zand uit de gracht bij de schietbaan zijn kogelvangers opgeworpen, deze is vrij breed. Ook heeft men omstreeks 1964 een gedeelte van de centrale hei, waar vrij veel onontpofte projectielen lagen, met prikkeldraad afgezet.

Tenslotte nog een paar regels over het ontstaan van de verschillende vennen. Het kleine vennetje op de centrale hei (kaart 1) schijnt een bomtrechter uit de tweede wereldoorlog te zijn, zoals ook het lange ven bij de Reeverdijk (kaart 2) uit die tijd stamt (tankgracht). De twee bij elkaar gelegen plasjes (op kaart 1) zijn ontstaan bij het graven van de daar aanwezige hindernisheuvel voor de ruitery. Het grote L-vormige ven schijnt al vrij oud te zijn, maar of het geheel natuurlijk is valt toch wel sterk te betwijfelen.

Literatuur:

- A. Weevers - Het leven der planten (Zutphen).
* A.W. Heuvel - Geschiedenis van het land van Berkel en Schipbeek (Arnhem, 1966).

Topografie van het terrein.

Om het inventariseren te bevorderen en een betere gelegenheid te scheppen voor de medewerkers om een onderdeel te bespreken, werden voor enkele onderdelen namen ingevoerd, die op de kaarten 1 t/m 4 te vinden zijn.

Landschap en vegetatie.

Van de 120 hectare terrein bestaat vandaag een kleine 35 hectare uit open heide. De hei is van de openbare weg gescheiden door een gordel van dennenbos met plaatselijk wat loofhout (vooral berk, vuilboom en zomereik). Op enkele plaatsen in de dennenbosgordel is sprake van produktiebos en in deze gordel bevinden zich verspreid enkele hectares jonge aanplant van grove den. In december 1969 werd nog een perceel grove dennen langs de Deventerdijk gekapt.

De heide is nogal glooiend, zodat men alle drie typen hei, die door De Smidt* worden onderscheiden, kan aantreffen. Slechts op enkele hogere plekken treffen we het droge type hei aan, waarin struikhei sterk domineert. Op de Gorsselse Heide is dit type vrij oud. Dit blijkt uit het feit, dat er veel kale plekken tussen de struikhei zijn, waarin we vooral haarmos en korstmossen van het genus *Cladonia* aantreffen. Verder staat hier en daar een jeneverbes, meest kleine struikjes.

Op de natte plaatsen vinden we drassige heide, waarin dopheide sterk op de voorgrond treedt, vergezeld van pijpestrootje en veenbies. Struikhei komt daar vrijwel niet voor. Op zeer natte plaatsen treffen we ook nog veenpluis en gewone zegge aan. Gedeelten van dit heidetype staan trouwens 's winters onder water.

Verreweg het grootste gedeelte van de hei bestaat echter uit overgangstype van de droge en drassige hei: de vochtige hei, waarin dophei naast struikhei voorkomt, terwijl pijpestrootje vaak erg veel voorkomt.

Langs het pad van de grote open hei, heeft zich op vochtige plaatsen een vegetatie van gagel ontwikkeld, die via een struweel van geoorde wilg en vuilboom weer in eiken-berkenbos overgaat.

Hoewel de vennetjes van oorsprong kunstmatig zijn, is de vegetatie, die hierin wordt aangetroffen, erg verschillend en interessant; voor een nauwkeurige beschrijving van deze vegetaties, wordt verwezen naar het plantenverslag.

Literatuur:

J.T. de Smidt - De Twentse heide (Wet. med. KNNV no 43 mei 1962).

Overzicht van de inventarisatiegegevens

Planteninventarisatie

Inleiding

Getracht is een zo volledig mogelijk beeld van de samenstelling van de vegetatie te verkrijgen. Verschillende vegetatietypen, die in het verslag veelvuldig voorkomen, zijn met een naam aangeduid, die van een ter plaatse voorkomende plant afkomstig is, de overigen zijn met een nummer aangegeven.

De indeling van de paddestoelen is voor het grootste gedeelte gelijk aan die in de Paddestoelengids van Morten Lange. Dit is gedaan ter wille van de overzichtelijkheid, hoewel die indeling systematisch gezien nogal slecht is.

Beschrijving van de verschillende vegetatietypen op de Gorsselse Heide.

1. **Larixbos.** Naaldbos ten noorden van de Corduliagracht. De boomlaag bestaat vooral uit Europese lork (*Larix decidua*) met hier en daar enkele berkjes (*Betula spec.*). De kruidlaag bestaat uit pijpestrootje (*Molinia caerulea*). De hier voorkomende Fungi zijn bruine ringboleet (*Boletus luteus*), krulzoom (*Paxillus involutus*) en elfenbankje (*Trametes versicolor*).
2. **Grote hei.** Grootste aaneengesloten heidevlakte op kaart 1 en 2. Deze hei is globaal in drie verschillende vegetatietypen te verdelen namelijk:

a. De “droge” hei. Dit type hei komt voor in de zuidwest- en noordhoek van de Grote hei, ten westen van het Obliquaven en ook even ten noordoosten van het Cristatuspoeltje. De struikheide (*Calluna vulgaris*) is kenmerkend voor deze vegetatie. Pijpestrootje (*Molinia caerulea*) komt hier vrij algemeen voor, maar is nergens dominant. Verder komt in dit vegetatietype nog voor: borstelgras, trekrus, schapegras, bochtige smele, stekelbrem (resp. *Nardus stricta*, *Juncus squarrosus*, *Festuca ovina*, *Deschampsia flexuosa*, *Genista anglica*). Hier en daar staat nog een enkele jeneverbes (*Juniperus communis*).

Opname 1.

Systeem: Doing-Kraft (zo ook de verdere opnames).

Datum: 061269. Opp.4 m². Totale bed. 80%.

Aspect: Struikheide.

Kruidlaag 70 %.

<i>Calluna vulgaris</i>	07	-	4 veg.
<i>Molinia caerulea</i>	p	-	1 veg.
<i>Nardus stricta</i>	p	-	1 veg.
<i>Juncus squarrosus</i>	p	-	1 veg.
<i>Erica tetralix</i>	p	-	1 veg.

Moslaag 10%.

<i>Cladonia floerkeana</i>	p
----------------------------	---

Cladonia uncialis	p
Hepatica spec.	p
Hypnum cupressiforme	p

Opm. Buiten de opname hier en daar toename van pijpestrootje; komt dan ook in polvorm voor. Ook Cladonia impexa is hier vrij algemeen. Plantensociologisch kan deze hei onder het Nardo-Callunetum gerangschikt worden.

b. De “drassige“ heide. Deze hei is een duidelijk voorbeeld van het Ericetum tetralicis typicum. In deze vegetatie staat het grondwaterpeil hoger dan in de “droge” hei. Dit is duidelijk aan de vegetatie te merken: dopheide (Erica tetralix), pijpestrootje (Molinia caerulea), veenbies (Scirpus caespitosus ssp. Germanicus), kruipwilg (Salix repens), en klokjesgentiaan (Gentiana pneumonanthe) komen hier voor. Op sommige plaatsen (vooral langs heipaden) komt ook heidekartelblad (Pedicularis sylvatica) voor. Deze hei is zeer rijk aan rendiermos (Cladonia impexa; hier en daar komt ook C. tenuis var. tenuis voor).

De volgende drie opnamens geven een beeld van deze vegetatie:

Nummer	2	3	4
Opp. In m ²	1	4	5
Helling	nihil	-	-
Expositie	zuid	-	-
Datum	270569	061269	061269
Aspect	dopheide	dopheide	dopheide/ grove den/ pijpestrootje
<u>Boomlaag 15%</u>			
Pinus sylvestris	-	-	01- 2 veg
<u>Kruidlaag</u>			
Erica tetralix	90%	85%	75%
Molinia caerulea	07-4 veg?kn	07-4 veg.	03-3 veg.
Scirpus caespitosus	r-1 veg.	01-2 veg	03-2 veg.
ssp. Germanicus	p- 2 fl/fr.	P-2 veg	-
Calluna vulgaris	r-1 veg.	-	01-2 veg.
Pedicularis sylvatica	r-1 fl.	-	-
<u>Moslaag</u>			
Hypnum cupressiforme	-	-	03
Pleurozium Schreberi	*	p	-
Cladonia sect. Cladonia	*	p	-
Cladonia gracilis	-	-	p
(* = Geen aandacht aan besteed)			

Opm.: In dit type vegetatie kan pijpestrootje sterk domineren; buiten de opnames komt ook klokjesgentiaan (Gentiana pneumonanthe) en in mindere mate kruipwilg (Salix

repens) voor. Opname 4 geeft een overgang naar de drogere Calluna-heide weer (zie ook type c).

c. De “vochtige” heide. Dit is een overgangstype van a en b. Erica en Calluna komen naast elkaar voor. In deze vegetatie groeit veel pijpestrootje. Een voorbeeld van deze vegetatie geeft opname 4.

Aan paddestoelen is de hei arm. Vooral in dit type komen voor koningsmantel (*Tricholomopsis rutilans*) en de koeieboleet (*Boletus bovinus*).

3. **Bos gelegen tussen de kruising van Elzerdijk en Reeverdijk.** Het bestaat voornamelijk uit gemengd bos op iets nitreuze bodem. In dit bos komt o.a. voor pijpestrootje (*Molinia caerulea*), veelbloemige salomonszegel (*Polygonatum multiflorum*), Frans raaigras (*Arrhenatherum clatius*), herfstleeuwetand (*Leontodon autumnalis*) en Jacobskruiskruid (*Senecio jacobea*).
4. **Bos ten westen van de Corduliagracht.** Dit bos bestaat voornamelijk uit naaldbos (*Pinus sylvestris*) met hier en daar opslag van berk (*Betula spec.*). Ook het pijpestrootje (*Molinia caerulea*) komt hier vrij algemeen voor. Eind september '69 is men begonnen met het graven van een afwateringssloot langs de Elzerdijk. Het zand daarvan is in dit bos gedeponeed, waardoor de bodemvegetatie ingrijpend is veranderd. Op deze zandhopen is een ruderaal, nitraatminnende vegetatie ontstaan met perzikkruid, zwaluwtong, kruipende boterbloem, veldzuring en muur (resp. *Polygonum persicaria*, *P. aviculare*, *P. convolvulus*, *Ranunculus repens*, *Rumex acetosa*, *Stellaria media*). De volgende fungi zijn in het bos gevonden: Oranjemosbekerzwam (*Peziza rutilans*) (op de zandhopen), gewone krulzoom (*Paxillus involutus*), bruine ringboleet (*Boletus luteus*), koeieboleet (*B. bovinus*), fluweelboleet (*B. subtomentosus*), eekhoortjesbrood (*B. edulia*), *Russula versicolor*, braakrussula (*R. emetica*), rossige melkzwam (*Lactarius rufus*) en *Lactarius tabidus*.
5. **Bos om de Cyaneapoeltjes.** Dit bestaat voor het grootste deel uit eiken/berkenbos (*Quercus robur*/*Betula*). Op vochtige plaatsen komt veel gagel (*Myrica gale*) voor. Deze vegetatie behoort tot het gagelstruweel (*Myricetum gale*). Gewone zegge (*Carex nigra*) is hier en daar ook vrij algemeen. Zeer algemeen komt hier de rossige melkzwam (*Lactarius rufus*) voor. Andere paddestoelen zijn de gele knolamaniet (*Amanita cirina*), berkezwam (*Piptoporus betulinus*) en berkeboleet (*Boletus scaber*).
6. **Het gehele bos ten zuiden van de Grote Hei** tussen de Corduliagracht en het Obliquaven bestaat uit naaldbos (*Pinus sylvestris*) met zeer veel struikhei (*Calluna vulgaris*). Dit bos is, evenals trouwens bijna al het andere naaldbos op het terrein, ontstaan uit opslag op hei. Langs de Reeverdijk komt veel voor de Amerikaanse vogelkers (*Prunus serotina*), sporkehout (*Frangula alnus*), zomereik (*Quercus robur*) en Amerikaanse eik (*Quercus rubra*). De kruidlaag in de berm van de Reeverdijk bestaat uit sint janskruid (*Hypericum perforatum*), grondster (*Illecebrum verticulatum*), gewone spurrie (*Spergula arvensis*), heidespurrie (*S. vernalis*), veldereprijs (*Veronica arvensis*), zwarte nachtschade (*Solanum nigrum*),

boerenwormkruid (*Tanacetum vulgare*), reukloze kamille (*Matricaria inodora*) en schijnkamille (*M. discoïdea*).

Het bos is relatief arm aan paddestoelen. Gevonden zijn hier de koningsmantel (*Tricholomopsis rutilans*), *Rhodophyllus cetratus*, gewone krulzoom (*Paxillus involutus*), rossige melkzwam (*Lactarius rufus*) en aardappelbovist (*Sceroderma surantium*).

7. **Gentianaveldje.** Drassig veldje ten noorden van het Obliquaven met zeer veel pijpestrootje (*Mollinia caerulea*) en hier en daar opslag van grove den (*Pinus sylvestris*). Verder komt er nog voor de ronde zonnedauw (*Drosera rotundifolia*), kleine zonnedauw (*R. intermedia*), veenbes (*Oxycoccus palustris*) en veenpluis (*Eriophorum angustifolium*). Fungi zijn hier niet gevonden.
8. **Luzulaveldje.** Aanplant van den (*Pinus spec.*) met berk (*Betula spec.*). De kruidlaag wordt gevormd door pijpestrootje (*Mollinia caerulea*), dat hier zeer algemeen voorkomt, schapegras (*Festuca ovina*), echte en gladde witbol (resp. *Holcus lanatus* en *H. mollis*), kruipend en gewoon struisgras (resp. *Agrostis canina* en *A. tenuis*), reukgras (*Anthoxanthum odoratum*) en gewone veldbies (*Luzula campestris*).
9. **Bos ten noordoosten van het Obliquaven.** Naaldbos met dophei (*Erica tetralix*) en struikhei (*Calluna vulgaris*). Hier en daar is nog een klein stukje open hei. Vermeldenswaard is nog het voorkomen van brede stekelvaren (*Dryopteris dilatata*). De volgende fungi zijn hier gevonden: graskleefsteel (*Mycena epipterygia*), dennemoorder (*Fomes annosus*), hanekam (*Cantharellus cibarius*), koningsmantel (*Tricholomopsis rutilans*), parelamaniet (*Amanita rubescens*), dennevlam (*Gymnopyrus penetrans*), valse dooierzwam (*Hygrophoropsis aurantiaca*), gewone krulzoom (*paxillus involutus*), rossige melkzwam (*lactarius ruus*), zwart-groene melkzwam (*Lactarius necator*) en aardappelbovist (*Scleroderma auranticum*).
10. **Bos ten noorden van het Luzulaveldje.** Dit bestaat uit berk (*Betula spec.*) die aangeplant is en een kruidlaag van pijpestrootje (*Mollinia caerulea*), liggend walstro (*Galium hercynium*), schapegras (*Festuca ovina*) en bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*).
11. **Anthusaanplant.** Deze ligt ten noordwesten van het Luteaven en bestaat uit nog jonge aanplant van den (*Pinus spec.*). Verder komt ook hier pijpestrootje (*mollinia caerulea*), schapegras (*Festuca ovina*), bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*) en kruipend struisgras (*Aagrostis canina*) voor.
Dit gebied is tamelijk rijk aan Fungi. Hier groeit de geweizwam (*Xylaria hypoxylon*), Helotium citirnum, gewoon elfenbankje (*Trametes versicolor*), gele korstzwam (*Stereum hirsutum*), witte plakkaatzwam (*Polyporus versiporus*), honingzwam (*Armillaria mellea*), koningsmantel (*Tricholomopsis rutilans*), melksteelklokje (*Mycean galopoda*), kleine bloedsteel (*M. sanguinolenta*), gewone zwavelkop (*Hypholoma fasciculare*), gewone dennezwavelkop (*H. capnoides*), rode zwavelkop (*H. sublateritium*), braakrussula (*Russula emetica*), rossige melkzwam (*Lactarius*

rufus) en de zwart-groene melkzwam (*L. necator*). Verder schijnt er dit jaar nog een morielje (*Morchella spec.*) te hebben gestaan (mond. med. Stef van der Kluit).

12. **Myricaveld.** Ten westen van het Luteaven in de grote hei; bezit een sterk dominerende vegetatie van gagel (*Myrica gale*), pijpestrootje (*Molinia caerulea*) en wilg (*Salix spec.*). Deze vegetatie wordt gerekend tot het Myricetum gale. Behalve hier komt deze vegetatie ook nog ten zuidoosten van 14, bij het kruispunt, voor, zij het minder goed ontwikkeld.
13. **Pholiotabosje.** Bos ten zuiden van de granaatbaan. Vrij sterk nitreus, gemengd bos met heermoes (*Equisetum arvense*), breedbladige wespenorchis (*Epipactis helleborine*), grote brandnetel (*Urtica dioica*), valeriaan (*Valeriana officinalis*) en leverkruid (*Eupatorium cannabinum*). Interessant is het voorkomen van enig riet (*Phragmites communis*) hetgeen erop duidt, dat het bos vroeger vochtiger is geweest dan thans. Van de fungi is van belang, dat *Pholiota flammans* hier gevonden is.
14. **Drassig stukje hei bij het Nigrolineatapoeltje** (zie ook nr. 26). De begroeiing is typerend voor het Lycopodio-Rhynchosporium albo-fuscae, namelijk pijpestrootje (*Mollinia caerulea*), blauwe zegge (*Carex panicea*), bruine snavelbies (*Phynchospora fusca*), klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*) en moerasrus (*Juncus bolbosus*). Vermoedelijk heeft de moeraswolfsklauw (*Lycopodium inundatum*), die voor de Gorsselse Heide vermeld werd, hier gestaan (zie historische geg.). Er ontwikkelt zich op de kleine hei (zie nr. 17) een dergelijke vegetatie, op plaatsen waar de vochtige heide verdwenen is.
15. **Bos ten zuiden van het Luteaven.** Gemengd bos met zomereik (*Quercus robur*), berk (*Betula spec.*), grove den (*Pinus sylvestris*) en in de kruidlaag pijpestrootje (*Mollinia caerulea*) en bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*). Ook sporkehout (*Frangula alnus*) komt hier voor.
De volgende Fungi zijn hier gevonden: *Ramaria botrytis*, berkeboleet (*Boletus scaber*), grofplaatrussula (*Russula nigricans*), gele streeprandrussula (*R. fellea*), *R. grisia*, *R. sororia* en bitterzoet melkzwam (*Lactarius subdulcis*).
16. **Bos gelegen om het Luteaven.** De vegetatie van dit bos komt overeen met die van nr. 15. De voornaamste hier gevonden Fungi zijn de prachtbundelzwam (*Gymnopylus spectabilis*) en gele berkenrussula (*Russula claroflava*).
17. **Kleine heide.** Hei op kaart 4 en kaart 3 tot aan het Myricaveldje. De vegetatie is identiek aan die van de Grote hei.
18. **Vrij vochtig pad bij de kruising Zonnebergstraat en de Deventerdijk.** De nitrofiële vegetatie bestaat uit straatgras (*Poa annua*), koekoeksbloem (*Lychnis flos-cuculi*), muur (*Stellaria media*) en kruipende boterbloem (*Ranunculus repens*).

Vennen en poelen op de Gorsselse Heide.

19. **Corduliagracht.** Is ontstaan door zandafgraving voor de kogelvangsters op de schietbaan. De oever loopt tamelijk steil af. In de winter staat het water in het ven ongeveer 50 cm hoger dan in de zomer, wanneer het soms bijna geheel droog staat. De vegetatie in het ven en op de oever is kenmerkend voor mesotroof water. In het ven groeit o.a. mattenbies (*Scirpus lacustris* ssp. *lacustris*), kleine en grote lisdodde (*Typha angustifolia* en *T. latifolia*), scherpe zegge (*Carex acuta*) en gewone waterranonkel (*Ranunculus aquatilis* ssp. *peltatus*). Langs de oever komen voor wolfspoot (*Lycopus europeus*), gewone waterbies (*Eleocharis palustris* ssp. *palustris*), waternavel (*Hydrocotyle vulgaris*), gewone zegge (*Carex nigra*), blaaszegge (*Carex versicaria*) en zomprus (*Juncus articulatus*). Nog verder op het droge groeit naast dop- struikheide (resp. *Erica tetralix*, *Calluna vulgaris*) ook nog kruipwilg (*Salix repens*), grauwe wilg (*Salix cinerea*) schapegras (*Festuca ovina*) en pilzegge (*Carex pilulifera*). Er zijn langs de oever twee fungussoorten gevonden: denneslijmkop (*Hygrophorus hypothyejus*) en oranje-gele wasplaat (*H. conicus*).

De volgende opname geeft een beeld van de vegetatie aan de oever van de Corduliagracht.

Opname 5.

Datum 210769. Opp.1 m². Helling 10°. Expositie zzw.

Totale bedekking 65%. Max. Hoogte ± 30 cm. Gemiddelde hoogte ±7 cm.

Struiklaag.

Salix spec. r - 1 veg.

Kruidlaag.

Juncus articulatus 04 – 3 fl./veg.

Hydrocotyle vulgaris 02 – 2 fl./veg.

Lycopus europeus 01 – 2 veg.

Moslaag.

Sphagnum spec. 02 - 2

20. **Cyaneapoeltjes.** Deze poeltjes zijn eveneens ontstaan door zandafgraving voor een heuvel, die direct aan de Cyaneapoeltjes grenst en waardoor beide plasjes een steil oplopende oever hebben. De heuvel heeft in de loop der jaren een soortgelijke vegetatie gekregen als het omringende bos (gemengd bos). Vlak langs de oever van de vennetjes komt zomereik voor (*Quercus robur*). Ook groeit er nog beuk (*Fagus sylvatica*) en ratelpopulier (*Populus tremula*). Nadere beschrijving van het bos, zie nr.5. Door de vele afgevallen bladeren vindt eutrofiëring van de bodem plaats. Klein kroos (*Lemna minor*) komt algemeen in de vennetjes voor.
21. **Cristatuspoeltje.** Bontrechtrecter uit de tweede wereldoorlog met een doorsnede van ± 6 meter en aflopende wanden. Het poeltje ligt in de Grote hei. Door het hoge grondwaterpeil ontstond in het midden een vennetje, waarin 's winters het water ongeveer 50 cm hoger staat dan 's zomers. Hier groeit veel mattenbies (*Scirpus lacustris* ssp. *lacustris*) en kleine lisdodde (*Typha angustifolia*). Op de oever staat kruipwilg (*Salix repens*), geoorde wilg (*Salix surina*), blauwe zegge (*Carex panicea*), ronde zonnedauw (*Drosera rotundifolia*) en kleine zonnedauw (*D. intermedia*). Verder komen

hier een aantal interessante Fungi voor namelijk *Hebeloma pumilum*, *Dermocybe phoenicens* en *Russula strorubens*.

22. **Phragmitessloot.** Een vrij sterk vervuild, ondiep slootje met veel riet (*Phragmites communis*) en wilg (*Salix repens*). Verder komt wolfsfoot (*Lycopus europeus*) er vrij algemeen voor. In de zomer staat de sloot bijna geheel droog. Door het graven van een afwateringssloot, die er gedeeltelijk doorloopt is het resterende deel drooggevallen. De volgende opname schetst een deel van Phragmitessloot, dat 's winters onder water staat.

Opname 6.

Datum 230769. Opp. 1 m². Totale bed. 90%.

Kruidlaag - bed. 30%.

<i>Lycopus europeus</i>	01 – 2 veg.
<i>Carex spec.</i>	01 – 2 veg.
<i>Roripa amphibia</i>	a – 1 veg.
<i>Juncus effufus</i>	p – 2 fl./veg.
<i>Mollinea caerulea</i>	p – 2 fl./veg.
<i>Lysimachia vulgaris</i>	p – 1 fl.

Moslaag - bed. 90%.

23. **Obliquaven.** Is in de tweede wereldoorlog door de Duitsers als tankgracht gegraven in een vochtig gedeelte van de hei. Evenals in de andere venntjes staat het water hier 's winters ca. 50 cm hoger dan 's zomers.

Ten noorden van het Obliquaven ligt het gentiaanveld. Hier lopen verschillende greppels vanaf het Obliquaven doorheen, waarin 's winters ± 25 cm water staat. Tegenwoordig is de hei rondom het ven dichtgegroeid met bos. De tankgracht heeft zich in de loop der jaren ontwikkeld tot een oligotroof vennetje, waar veel hakig veen mos (*Sphagnum squarrosum*), knolrus (*Juncus bolbosus*) en waternavel (*Hydrocotyle vulgaris*) voorkomt. Langs de oever groeit pijpestrootje (*Mollinia caerulea*), kruipend struisgras (*Agrostis canina*), veenpluis (*Eriophorum angustifolium*) en veenbes (*Oxycoccus palustris*). Speciale vermelding verdient de witte waterranonkel (*Ranunculus ololeucos*), die in het voorjaar bloeiend werd gevonden. Vooral ten gevolge van het rijden met paarden door het ven, wordt de bodem aan de zuidkant eutrofer en treden daar gewone wederik (*Lysimachia vulgaris*), driedelig tandzaad (*Bidens tripartita*), gewone waterbies (*Eleocharis palustris* ssp. *palustris*) en mannagrass (*Glyceria fluitans*) op. Het transekt, dat hier op 2 aug. 1969 is opgenomen, laat dit duidelijk zien.

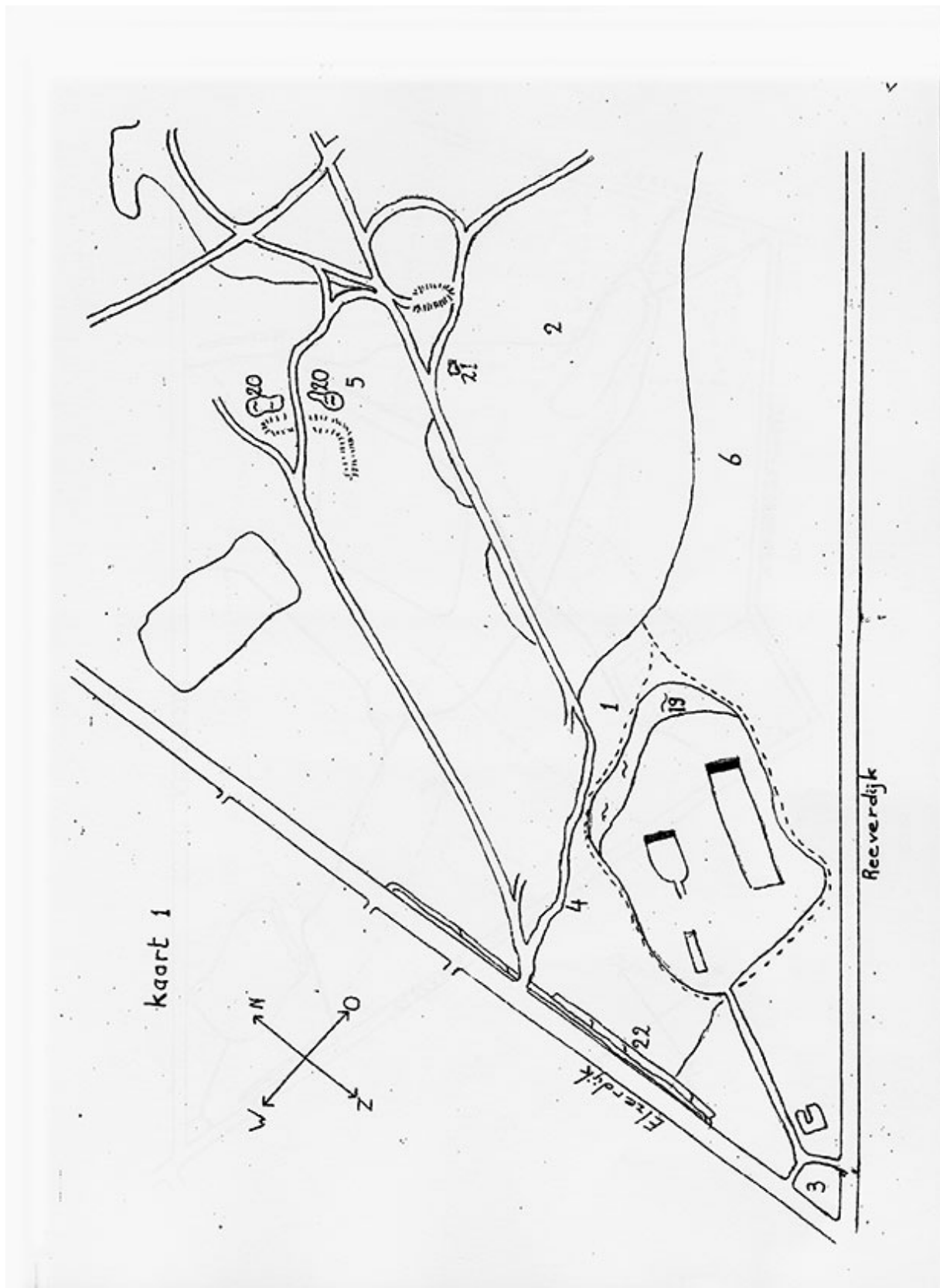
Nummer	7	8	9	10
opp in m ²	1	1	1	1
totale bed.	95%	80%	95%	55%
max hoogte v.d. veg.	40 cm	35 cm	35 cm	10 cm
min. hoogte v.d. veg.	25 cm	27 cm	12cm	4 cm
aspect	Agr.can.	Lys.vulg.	Ele.pal.	Jun.bul.
<u>Kruidlaag</u>	85%	70%	90%	45%

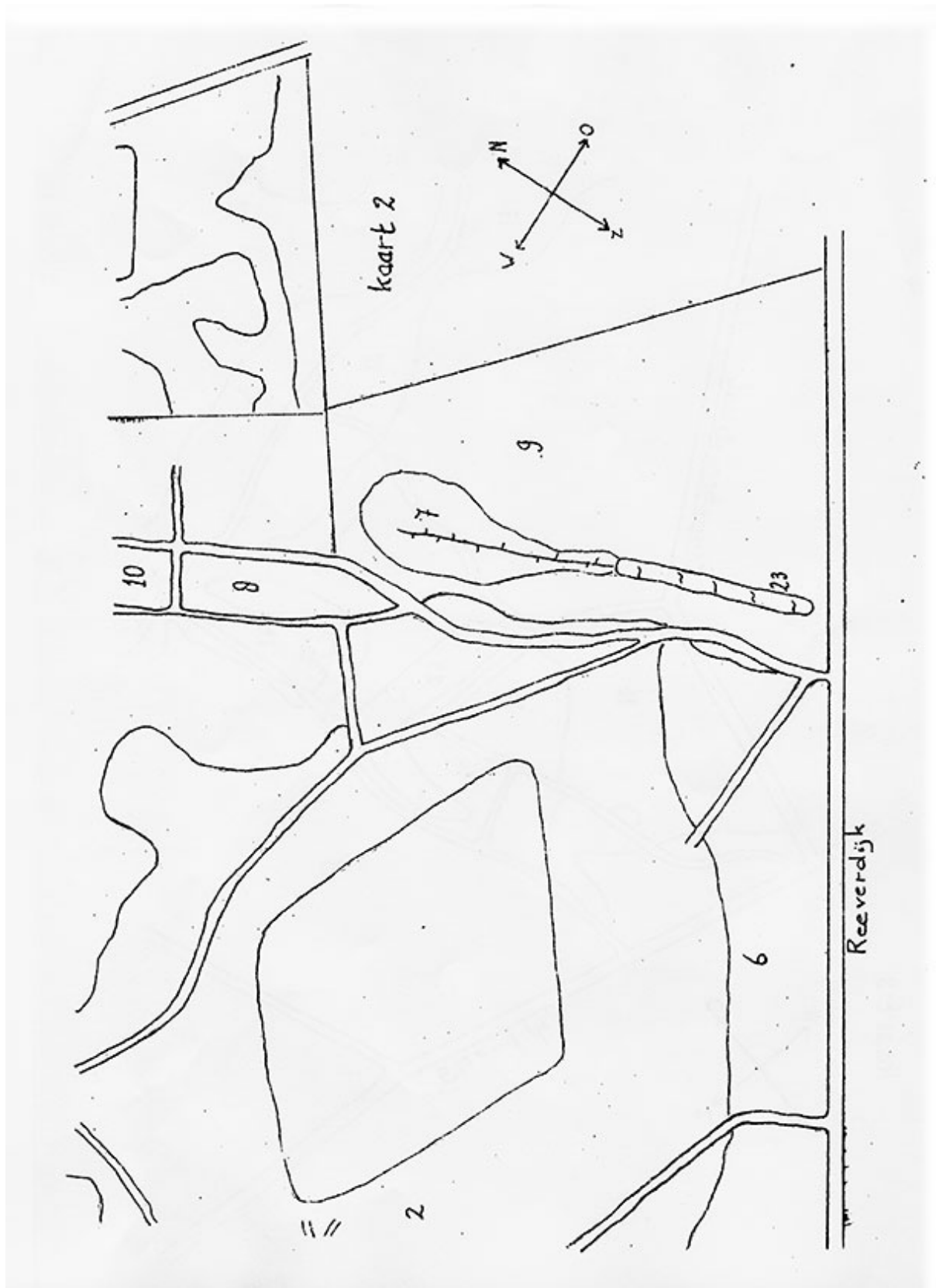
<i>Agrostis canina</i>	08.4.fl/veg.	02.3.veg.	08.4.veg.	-
<i>Hydrocotyle vulgaris</i>	a.2.fl/veg.	a.2.veg.	a.2.fl/veg.	01.2.fl/veg.
<i>Lysimachia vulgaris</i>	a.1.veg.	04.3.veg.	r.1.veg.	-
<i>Molinia caerulea</i>	p.2.fl/veg.	-		
<i>Bidens tripartitus</i>	r.1.veg.	01.2.fl/veg.	03.3.fl/veg.	-
<i>Eleocharis palustris</i>				
ssp. <i>palustris</i>	-	a.2.veg.	04.3.fl/veg.	-
<i>Ranunculus spec.</i>	-	r.1.veg.	p.2.veg.	r.1.veg.
<i>Juncus bolbosus</i>	-	-	p.2.fl/veg.	05.3.fl/veg.
<i>Juncus effusus</i>	-	-	r.1.fl.	-
<i>Juncus bufonius</i>	-	-	-	r.2.fl/veg.

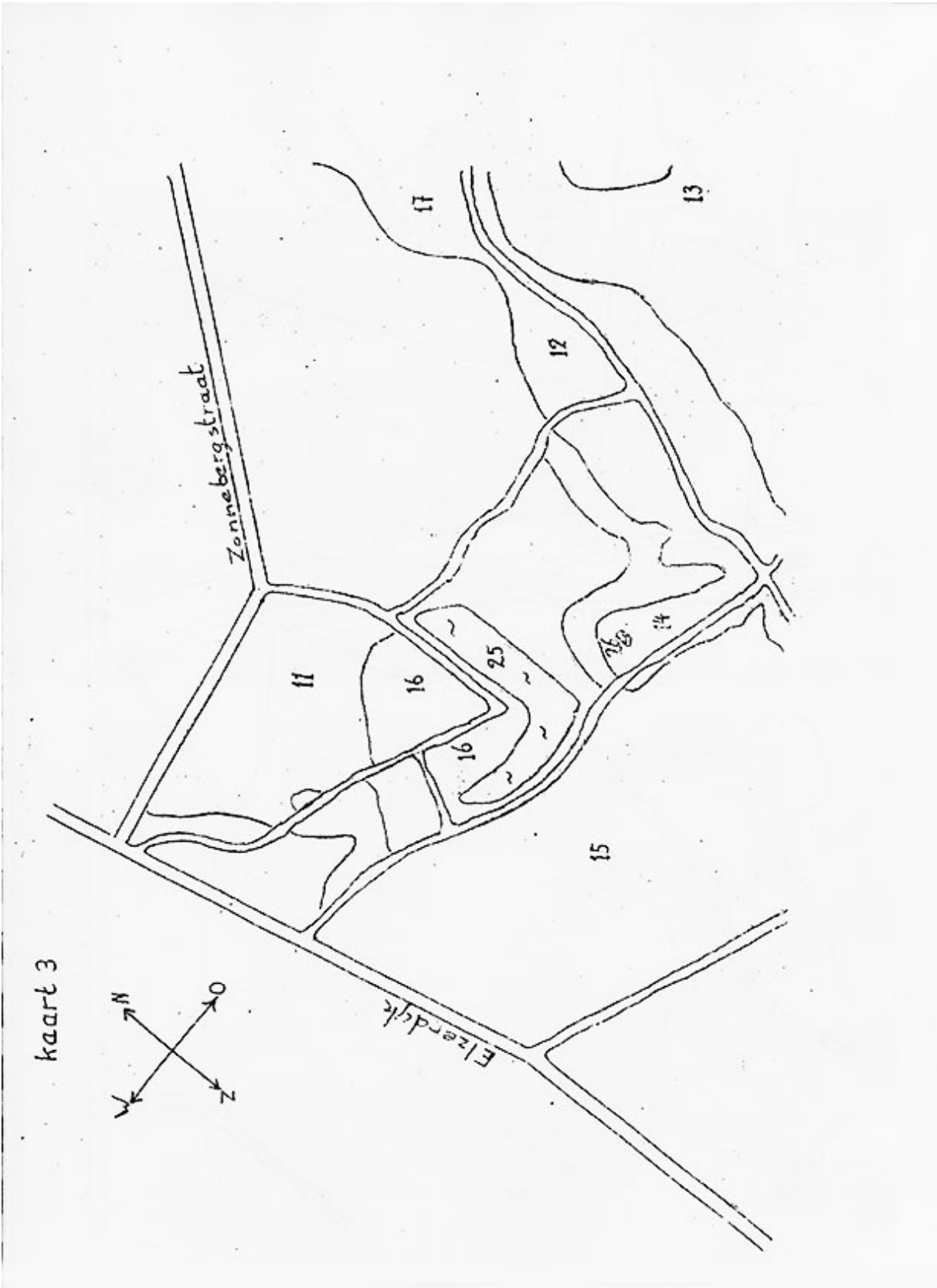
24. **Sparganiumsloot.** Sloot langs de granaatbaan aan de kant van de kleine hei. Enigszins eutroof milieu. In het water komt kleine egelskop (*Sparganium simplex*) en drijvend fontijnkruid (*Potamogeton natans*) voor.
25. **Luteaven.** Dit ven is vermoedelijk oorspronkelijk een heideplasje, dat later tot de huidige L-vorm is gegraven. 's Zomers staat er slechts water in het rechter deel van het ven. Tot voor ca. 10 jaar lag het Luteaven nog aan de hei. De bodem was toen oligotroof: er groeide moerashertshooi (*Hypericum elodes*) en veelstengelige waterbies (*Eleocharis multicaulis*). Thans is het Luteaven geheel door bos omgeven. Dit bos bestaat vnl. uit zomereik (*Quercus robur*) en berk (*Betula spec.*), ook komt er sporkehout (*Frangula alnus*), Amerikaanse vogelkers (*Prunus serotina*) en grove den (*Pinus sylvestris*) voor; langs de oever groeit veel wilg (*Salix spec.*). Tengevolge van de vele bladeren, die in de herfst in en langs het ven terecht komen, worden het water en de bodem voedselrijker. Dit is duidelijk aan de oeervervegetatie te zien: hier groeit scherpe en gewone zegge (resp. *Carex acuta*, *C. nigra*), mattenbies (*Scirpus lacustris* ssp. *lacustris*), greppelrus (*Juncus bufonius*), perzikkruid, veenwortel (*Polynum persicaria*, *P. amphibium*), wederik (*Lysimachia vulgaris*), driedelig tandzaad (*Bidens tripartitus*) en moerasdroogbloem (*Gnaphalium uliginosum*). Ook groeit er nog watersikkelmos (*Drepanocladus fluitans*). Er zijn twee soorten fungi langs de oever gevonden namelijk witte koraalzwam (*Clavaria cristata*) en bruine knolvezelkop (*Inocybe nappipes*).
26. **Nigrolineatapoeltje.** Dit heipoeltje heeft drie steile wanden en is ongeveer 1 meter diep. 's Zomers staat het droog, 's winters vol water. Op de vierde 'wand' die zeer geleidelijk omhoog loopt, vinden we 's zomers kleine en ronde zonnedauw (*Drosera intermedia* en *D. rotundifolia*). Verder komen hier, op iets lagere gedeelten, veenmos (*Sphagnum spec.*) en knolrus (*Juncus bulbosus*) voor.

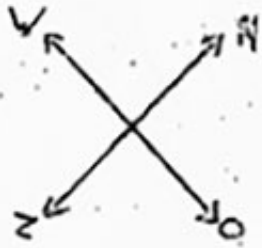
Zie de kaarten 1 t/m 4

1. Larixbos
2. Grote Heide
7. Gentianaveldje
8. Luzulaveldje
11. Anthusaanplant
12. Myricaveldje
13. Pholiotabosje
17. Kleine Heide
19. Corduliagracht
20. Cyaneapoeltjes
21. Cristatuspoeltje
22. Phragmitessloot
23. Obliquaven
24. Sparganiumsloot
25. Luteaven
26. Nigrolineatapoeltje

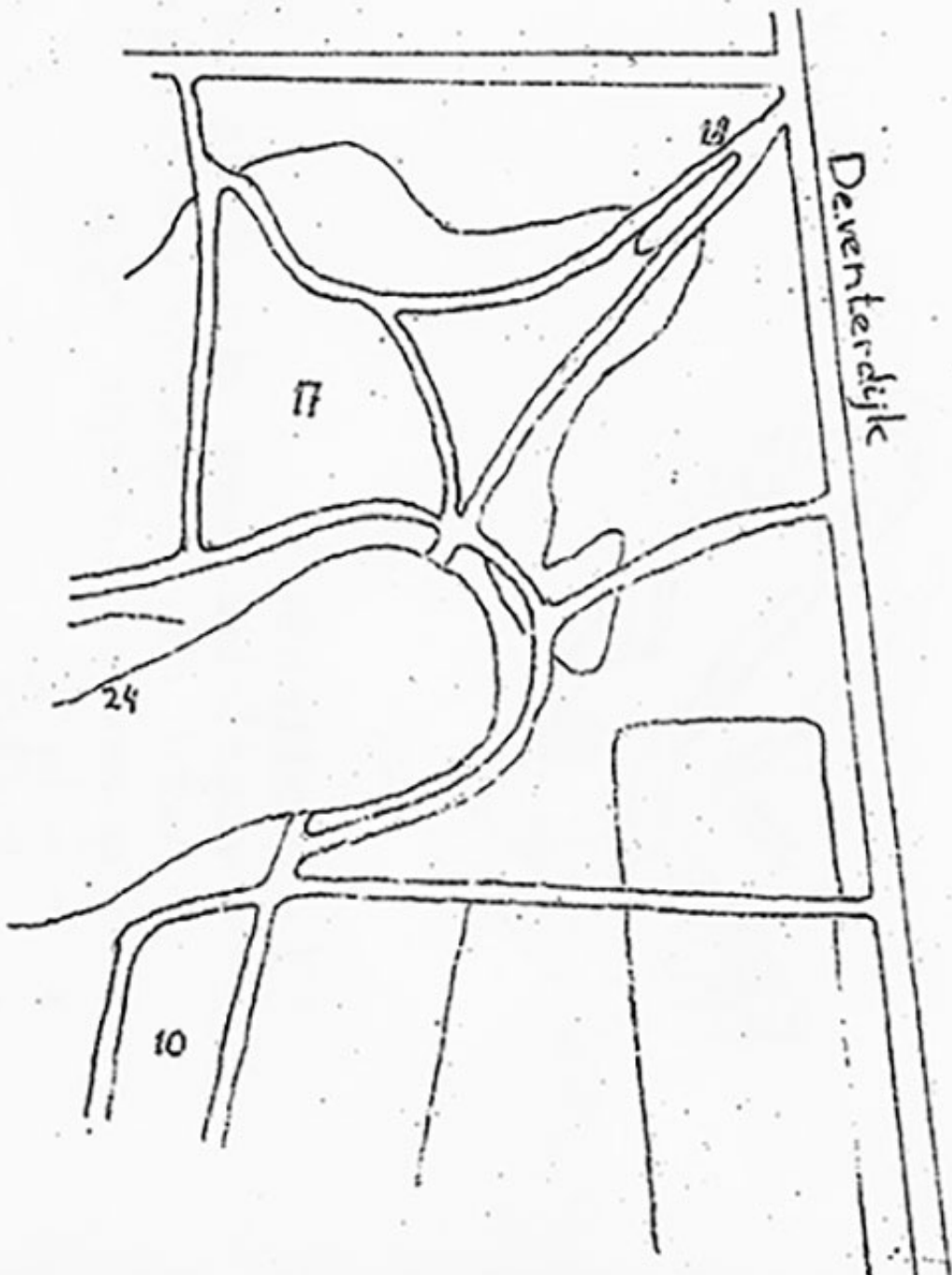

kaart 4

Flora: Lijst van op de Gorsselse Heide voorkomende planten.

Tabel 1a: Fungi [Paddenstoelen].

Latijnse naam	Nederlandse naam
Pezizales	
Peziza rutilans	oranje mosbekerzwam
Helotiales	
Helotium citinum Corine sarcoides	paarse knoopzwam
Sphaeriales	
Xylaria hypoxylon Hypoxylon ferrugineum	geweizwam
Hypocreales	
Nectria cinabaria	meniezwammetje
Corriticum	
Corticium quercinum	paarse eikekorstzwam
Stereum	
Stereum hirsutum Stereum sanguinolentum Telephora terrestris Phlebia radiata	gele korstzwam dennebloedzwam franjezwam oranje aderzwam
Clavaria	
Clavaria cristata	witte koraalzwam
Ramaria	
Ramaria botrytis	
Cantharellaceae	
Cantharellus cibarius	hanekam

Inonotus	
Inonotus obliquus Inonotus radiatus	elzen buisjeszwam
Fomes	
Fomes annosus	dennemoorder
Piptoporus	
Piptoporus betulinus	berkezwam
Polyporus	
Polyporus versiporus	witte plakaatzwam

Tabel 1b: vervolg tabel 1a

Trametes	
Trametes versicolor	elfenbankje
Hirschioporus	
Hirschioporus abietinus	paarse dennezwam
Gloeoporus	
Gloeoporus amorphus	witwollig dennezwammetje
Tyromyces	
Tyromyces lacteus Tyromyces sulphureus	zwavelzwam
Hygrophorus	
Hygrophorus hypothejus Hygrophorus conicus	dennenslijmkop oranjegele wasplaat
Tricholomopsis	
Tricholomopsis rutilans	koningsmantel
Armillaria	
Armillaria mellea	honingzwam
Laccaris	
Laccaria laccata var. tortula	fopzwam
Collybia	
Collybia maculata	roestvlekkenzwam
Schizophyllum	
Schizophyllum commune	waaiertje
Panellus	

Panellus stipticus	scherpe schelpjeszwam
Pleurotus	
Pleurotus ostreatus	oesterzwam
Mycena	
Mycena gallericulata Mycena galopoda Mycena epipterygia	helmzwammetje melksteelklokje graskleefsteel

Tabel 1c: vervolg tabel 1b

Amanita	
Amanita muscaria Amanita vaginata sub. Fulva Amanita rubescens Amanita citrina	vliegenzwam roodbruine slanke amaniet parelamaniet gele knolamaniet
Psathyrella	
Psathyrella subatrata	slank streepklokje
Stropharia	
Stropharia inuncta Stropharia semiglobata	
Hypoloma	
Hypholoma fasciculara Hypholoma capnoïdes Hypholoma sublateritium	gewone zwavelkop gewone dennenzwavelkop rode zwavelkop
Psilocybe	
Psilocybe atrorufa	
Pholiota	
Pholiota flammans	
Inocybe	
Inocybe napipes Inocybe asterospora	bruine knolvezelkop bruine spleetvezelkop
Hebeloma	
Hebeloma pumilum Hebeloma crustiliniforme	gewone radijszwam
Dermocybe	
Dermocybe phoeniceus	

Gymnopilus	
Gymnopilus penetrans Gymnopilus spectabilis	dennevlam prachtbundelzwam
Galerina	
Galerina hypnorum	Geelbruin mosklokje
Rhodophyllus	
Rhodophyllus cetratus	

Tabel 1d: vervolg tabel 1c

Hygrophoropsis	
Hygrophoropsis aurantiaca	valse dooier zwam
Paxillum	
Paxillus involutus	gewone krulzoom
Boletus	
Boletus luteus	bruine ringboleet
Boletus bovinus	koeieboleet
Boletus subtomentosus	fluweelboleet
Boletus badius	kastanjeboleet
Boletus edulis sub.pinicola	eekhoortjesbrood
Boletus scaber	berkeboleet
Russula	
Russula nigricans	grofplaatrussula
Russula claroflava	gele bekerrussula
Russula fellea	gele streeprand russula
Russula atrorubens	
Russula grisia	
Russula versicolor	
Russula sororia	
Russula fragilis	broze russula
Russula emetica var. emeticella var. silvestris	braak russula
Lactarius	
Lactarius rufus	rossige melkzwam
Lactarius subdulcis	bitterzoet melkzwam
Lactarius quietus	kaneelkleurige melkzwam
Lactarius torminosus	baardige melkzwam
Lactarius camphoratus	kruidige melkzwam
Lactarius necator	zwartgroene melkzwam
Lactarius tabidus	
Scleroderma	
Scleroderma aurantium	aardappelbovist
Tremellales	

Dacrymyces deliquescens	oranje dropzwam
-------------------------	-----------------

Tabel 2: Lichenes

Latijnse naam	Nederlandse naam
Cladonia	
Cladonea floerkeana Cladonia glauca Cladonia gracilis Cladonia impexa var. impexa Cladonia macilenta Cladonia pyxidata var. chlorophaea Cladonia tenuis var. tenuis Cladonia uncialis	

Tabel 3: Hepaticae

Latijnse naam	Nederlandse naam
Peltigera spec.	

Tabel 4: Musci

Latijnse naam	Nederlandse naam
Aulacomnium androgynum Campropilum fragilum Dicranum scoparium Depranocladus fluitans Hypnum cupressiforme Pleurozium schreberi Polytrichum commune Pseudoscleropodium purum Sphagnum compactum Sphagnum squarrosum	knopjesmos breekblaadje gewoon gaffeltandmos watersikkelmos klauwtjesmos bronsmos gewoon haarmos gewoon laddermos

[N.B. de soorten lijsten van Lichenes, Hepaticae en Musci zijn geenszins volledig, doordat hieraan dit jaar weinig aandacht is besteed; hierop zal in de volgende jaren dieper worden ingegaan].

Tabel 5a: inventarisatie van de flora op de Gorsselse Heide

Latijnse naam	Nederlandse naam
fam. Filices	
Dryopteris dilata	brede stekelvaren
fam. Equisetaceae	
Equisetum arvense Equisetum fluviatile	heermoes holpijp
Fam. Coniferae	
Larix decidua Pinus silvestris Juniperus communis	europese lork grove den jeneverbes
Fam. Najadaceae	
Potamogeton natans	drijvend fonteinkruid
Fam. Lemnaceae	
Lemna minor	klein kroos
Fam. Typhaceae	
Typha latifolia Typha angustifolia Sparganium simplex	grote lisdodde kleine lisdodde kleine egelskop
Fam. Cyperaceae	
Carex nigra Carex pilulifera Carex vesicaria Carex panicea Carex acuta Rhynchospora fusca Scirpus lacustris ssp. lacustris Scirpus cespitosus ssp. Germanicus Eleocharis palustris ssp. Palustris Eriophorum angustifolium	gewone zegge pilzegge blaaszegge blauwe zegge scherpe zegge bruine snavelbies mattenbies veenbies gewone waterbies veenpluis

Fam. Juncaceae	
Juncus effusus	pitrus
Juncus subuliflorus	biezenknoppen
Juncus squarrosus	trekrus
Juncus tenuis	tengere rus
Juncus bufonius	greppelrus
Juncus bulbosus	knolrus
Luzula campestris	gewone veldbies
Juncus articulatus	zomprus

Tabel 5b: vervolg 5a

Latijnse naam	Nederlandse naam
fam. Graminae	
Festuca ovina	schapegras
Glyceria fluitans	mannagras
Poa annua	straatgras
Molinia caerulea	pijpestrootje
Phragmites communis	riet
Dactylis glomerata	krobaar
Sieglingia decumbens	tandjesgras
Lolium perenne	engels raaigras
Nardus stricta	borstelgras
Arrhenaterum elatius	frans raaigras
Holcus lanatus	echte witbol
Holcus mollis	gladde witbol
Deschampsia flexuosa	bochtige smele
Agrostis canina	kruiwend struisgras
Agrostis tenuis	gewoon struisgras
Anthoxantum odoratum	reukgras
fam. Liliaceae	
Polygonatum multiflorum	veelbloemige salomonszegel
fam. Orchidaceae	
Epipactis helleborine	breedbladige wespenorchis
fam. Betulaceae	

Betula verrucosa Betula pubescens Alnus glutinosa Alnus incana	ruwe berk zachte berk zwarte els grauwe els
fam. Fagaceae	
Fagus sylvatica Quercus robur Quercus rubra	beuk zomereik amerikaanse eik
Fam. Myricaceae	
Myrica gale	gagel
Fam. Salicaceae	
Populus tremula Salix repens Salix cinerea Salix aurita	ratelpopulier kruipwilg grauwe wilg geoorde wilg
Fam. Urticaceae	
Urtica dioica	grote brandnetel

Tabel 5c: vervolg 5b

Latijnse naam	Nederlandse naam
fam. Chenopodiaceae	
Chenopodium polyspermum Chenopodium album	korrelganzenvoet melganzenvoet
fam. Polygonaceae	
Polygonum amphibium Polygonum convolvulus Polygonum aviculare Polygonum persicaria Rumex crispus Rumex acetosa	veenwortel zwaluw tong varkensgras perzikkruid krulzuring veldzuring
fam. Caryophyllaceae	
Lychnis flos-cuculi Stellaria media Spergula arvensis Spergularia rubra Illecebrum verticillatum	koekoeksbloem muur heidespurrie rode schijnspurrie grondster
fam. Ranunculaceae	
Ranunculus repens Ranunculus flammula Ranunculus oloeuos Ranunculus aquatilis ssp. peltatus	kruipe botebloem egelbotebloem witbloemige watteranonkel gewone watteranonkel
fam. Cruciferae	
Sisymbrium officinale Cardamine pratensis Roripa amphibia	gewone raket pinksterbloem gele waterkers
Fam. Rhamnaceae	
Frangula alnus	sporkehout
fam. Droseraceae	

Drosera rotundifolia Drosera intermedia	ronde zonnedauw kleine zonnedauw
fam. Hypericaceae	
Hypericum perforatum	St. janskruid
Fam. Oxalidaceae	
Oxalis stricta	stijve klaverzuring

Tabel 5d: vervolg 5c

Latijnse naam	Nederlandse naam
fam. Umbelliferea	
Hydrocotyle vulgaris Oenanthe aquatica	waternavel watertorkruid
fam. Onagraceae	
Chamaenerion angustifilium	wilgenroosje
fam. Rosaceae	
Spiraea salicifolia Rubus spec. Potentilla erecta Amelanchier laevis Prunus avium Prunus serotina	Theeboompje tormentil Drents krentenboompje zoete kers Amerikaanse vogelkers
Fam. Papilionaceae	
Genista anglica Sarothamnus scoparius Vicia hirsuta	stekelbrem brem ringelwikke
fam. Ericaceae	
Oxycoccus palustris Calluna vulgaris Erica tetralix	veenbes struikheide dopheide
fam. Primulaceae	
Lysimachia vulgaris	Gewone wederik
fam. Convulvulaceae	
Convulvus arvensis	akkerwinde
fam. Solanaceae	
Solanum nigrum	zwarte nachtschade

Fam. Scrophulariaceae	
Veronica arvensis Pedicularis sylvatica	veldereprijs heidekartelblad
Fam. Labiata	
Lycopus europeus	wolfspoot
fam. Plantaginaceae	
Plantago major	grote weegbree

Tabel 5e: vervolg 5d

Latijnse naam	Nederlandse naam
fam. Gentianaceae	
Gentiana pneumonanthe	klokjesgentiaan
fam. Rubiaceae	
Galium hercynium	liggend walstro
fam. Vallerianaceae	
Valeriana officinalis	valeriaan
fam. Compositae	
Eupatorium cannabinum	leverkruid
Bellis perennis	madeliefje
Erigeron pulchellus	madelieffijnstraal
Gnaphalium uliginosum	moerasdroogbloem
Bidens tripartitus	driedelig tandzaad
Matricaria inodora	reukloze kamille
Matricaria discoïdea	schijfkamille
Tanacetum vulgare	boerenwormkruid
Artemisia vulgaris	bijvoet
Achillea millefolium	duizendblad
Senecio jacobea	jacobskruiskruid
Leontodon autumnalis	herfstleeuwentand
Taraxacum spec.	paardebloem
Sonchus arvensis	akkermelkdistel
Cirsium arvense	akkerdistel
Hypochaeris radicata	biggekruid
Hieracium umbellatum	schermhavikskruid
Hieracium laevigatum	stijf havikskruid
Hieracium lachenalli	gewoon havikskruid
Galinsoga parviflora	klein knopkruid

6. Historische gegevens over de flora van de Gorsselse Heide

Op de volgende lijsten [6a tot en met d] zijn alle planten, waarvan het voorkomen nu of in vroeger jaren bekend was en die we dit jaar niet gevonden hebben, bijeen gebracht. Daarnaast zijn alle planten die David de Gorter in zijn Flora Zutphanica (18^e eeuw) als op de heide voorkomende planten noemde, hier afgedrukt, tezamen met de korte toelichting, die Gorter erbij gaf. Veel van die planten komen ook nu nog voor, maar soorten als Arnica zijn al lang verdwenen. De heivlakten, zoals de Gorter die beschreef in de omgeving van Zutphen, komen nu bijna nergens meer voor in Nederland.

6.a Fungi

Latijnse naam	Nederlandse naam	Bron en bijzonderheden
Cortinarius cinnamoneus	kaneelzwam	afd. arch. 1965
Pluteus cervinus	hertenzwam	idem
Russula foetens	stinkende rusula	idem
Boletus rufescens	rosse boleet	idem

6.b Hepaticae

Latijnse naam	Nederlandse naam	Bron en bijzonderheden
Gymnocolea inflata		schr.med. D.de Boer 1969
Cophozia bicusyndata		idem
Fossmobronia spec.		idem
Marohantia polymorpha		idem
Plectocolea crenulata		idem
Lophezia ventricosa		idem
Nardia scalaris		idem

6.c Flora op de Gorsselse Heide

Latijnse naam	Nederlandse naam	Bron en bijzonderheden
---------------	------------------	------------------------

Lycopodium inundata	moeraswolfsklauw	schr. med. de Boer 1969
Eleocharis multicaulis	veelstengelige waterbies	
Hypericum helodes	moerashertshooi 1)	1)
Nasturtium microphyllum	slanke witte waterkers	afd. arch.1966
Epilobiumhirsutum	harig wilgenroosje	idem
Lotus uliginosus	moeras rolklaver	idem
Ornithopus perpusillus	vogelpootje	afd. arch. 1968
Cuscuta epithimum	duivelsnaaigaren	afd. arch. 1967
Mentha arvensis	akkerment	idem 1966
Galeopsis tetrahit	hennepnetel	idem 1966
Scutellaria galericulata	glidkruid	idem 1966
Campanula rotundifolia	grasklokje	idem 1966
Galium palustris	moeraswalstro	idem 1966
Solidago Virga aurea	guldenroede	idem 1966
Achillea ptarmica	wilde bertram	idem 1966
Hieracium pilosella	muizeoor	idem 1966

1) bij het Luteaven, dat toen nog aan de hei lag. Behandelingsplan voor de heide, opgesteld door SBB 14-10-1969.

6.d Uit de “Flora Zutphanica” van D. De Gorter

Latijnse naam	Nederlandse naam	Bijzonderheden
Veronica officinalis	mannetjes ereprijs	“Op de heide bij Gorssel”
Eriophorum polystachyon	veenpluis *)	“Op vogtige heidegronden” “Veel op de heide”
Aira montana	schapegras	“Veel op de heide”
Festuca ovina	klokjesgentiaan	“Op vogtige heidegronden”
Gentiana pneumonanthe	ronde zonnedaauw	“Op vogtige heidegronden”
Drosersa rotundifolia	kleine zonnedaauw	“Op vogtige heidegronden”
Drosera longifolia	struikheide	“Op de heide”
Calluna vulgaris	dopheide	“Overvloedig in het Graafschap”
Erica tetralix	tormentil	“Veel op heidevelden”
Potentilla erecta	wilde tijm	“Veel op zandige gronden en Heidevelden”
Thymus serpyllum	gewone	
Polygala vulgaris	vleugeltjesbleoem	“Op vogtige heidegronden”
Genista anglica	stekelbrem	“Overvloedig op Heigronden”
Arnica montana	wolverlei	“Op Heidevelden”
Myrica gale	gagel	“Op vogtige Heikampen”
Juniperus communis	jeneverbes	“Op de Heide”
Lycopodium clavatum	grote wolfsklauw	“Op de Heide”

*) Van deze soort kon de tegenwoordig geldende Nederlandse naam niet worden opgespoord, de Latijnse naam is ongewijzigd weergegeven. Van alle overige soorten zijn hier de althans geldende Latijnse en Nederlandse naam gegeven.

Geraadpleegde literatuur:

1. E.Heimans, H.W.Heinsius en Jac.P.Thijsse – Geïllustreerde flora van Nederland – 1965.
2. Heukels – vasn Oostroom – Beknopte school- en excursieflora '68.
3. C.E.Hubbard – Grasses. 1968.
4. A.A.Kruyne – Vegetatieve herkenning der voornaamste water- en oeverplanten. 1963
5. W.D.Margadant – Mossentabel. 1944.
6. E.Hennipman – Korstmossen-Lichenes. KNNV. Wet.med.nr.79.
7. Morten Lange – Paddenstoelengids. 1964.
8. J.W.van Dijk en V.Westhoff – Overzicht der plantengemeenschappen in Nederland.
9. Dr.V.Westhoff en A.T.den Held – Plantengemeenschappen in Nederland. 1969.
10. Werkgroepenboekje 1969 – uitgave N-K-CJN.

Fauna van de Gorsselse Heide.

7. Mollusca (Weekdieren)

7.a. Gastropoda (Slakken)

Omdat het terrein over het algemeen zeer kalkarm is, is het ontbreken van huisjesslakken een normale zaak; alleen de Corduliagracht schijnt wat kalkrijker te zijn zodat hier enkele waterslakken in voorkomen.

Fam. Lymnaeidea

1. Lymnaea stagnalis (gewone poelslak)

Deze soort, die in ons land algemeen is, kan wel een hoogte bereiken van 6 cm. Dat het enige water waarin ze op de heide voorkomen (Corduliagracht) nog maar betrekkelijk kalkrijk is, blijkt uit het feit, dat we hier alleen maar kleine onvolgroeide exemplaren aantreffen.

Fam. Planorbidae.

2. Gyraulus albus Müll. (Planorbis albus: witte schijfhorenslak)

Ook dit zeer klein slakje komt alleen maar in de Corduliagracht voor; in ons land vrij algemeen.

Fam. Arionidae.

3. Arion circumscriptus Johnst. (grauwe naaktslak)

Uit de enkele Arion-determinaties kwam 1 exemplaar circumscriptus naar voren; het diertje is vrij algemeen in bossen en struikgewas, onder afgevallen bladeren, op paddenstoelen en aas.

4. Arion subfuscus Drap. (bruine naaktslak)

Deze min of meer opvallende naaktslak wordt gekenmerkt door duidelijke tekening en oranje-geel lichaamsslijm. Deze slak is beperkt tot het diluviale gedeelte van ons land en is op de hei beslist talrijk. Vooral na regen worden veel exemplaren waargenomen.

7.b. Bivalvia (Mossels)

Fam. Sphaerilidae

1. Pisidium spec. (erwtmossel)

De erwtmosseltjes zijn meestal zeer lastig te determineren: in de Corduliagracht komen ze vrij algemeen voor.

Gebruikte literatuur:

Dr. Horst janus – Onze land- en zoetwaterslakken en –mossels.

8. Hexapodia (Insekten)

8.a. Odonata (Libellen)

Er is veel aandacht besteed aan deze insekten. Allereerst ging het erom te weten te komen, welke soorten er op de Gorsselse Heide voorkomen en welke er zich ook voortplanten. Alle libellensoorten, die rondom Zutphen (buiten de Gorsselse Hei) voorkomen zijn ook op de Gorsselse heide waargenomen.

Onderorde Zygoptera

Fam. Lestidae.

1. *Lestes viridis* Vanderl

Deze Lestessoort kwam bij het Luteaven en het Obliquaven algemeen voor. Bij de Corduliagracht werden op 26 juli voor het eerst in 1969 enkele exemplaren gezien. Verder in het seizoen zijn hier geen waarnemingen gedaan. Op 14 september werden er zeer veel gezien bij het Luteaven, ook zaten daar veel copula's op de langs het ven groeiende wilgen. Op 17 oktober werden op het Luteaven veel en op het Obliquaven enkele dooddrijvende exemplaren gevonden.

2. *Lestes sponsa* Hans

Deze, na uitkleuring, met een gouden en koperkleurige metaalglans gesierde libel, kwam verspreider op de heide voor dan *viridis*. Op 12 juli werd het eerste exemplaar (♀) van dit jaar gezien bij de Corduliagracht (evenals *viridis* hier van *sponsa* ook geen latere waarneming)! Op dezelfde datum werden ook enkele exemplaren bij het Nigrolineapoeltje gezien. Zowel bij het Luteaven als bij het Obliquaven werden van half juli tot half augustus veel copula's gezien en tevens eiafzetting op *Eleocharis palustris* (waterbies).

Fam. Agrinodae

3. *Erythromma najas* Hans

Van half juli tot eind juli waargenomen bij de Corduliagracht, verder nergens. Op 12 juli werden hier veel copula's gezien en tevens eiafzetting op *Ranunculus aquatilis* (gewone waterranonkel). Deze libel zet haar eieren onder water af (veel Zygoptera doen dit ook en bij *Lestes sponsa* is het zelfs een vaste regel). Na de eiafzetting laten mannetjes en wijfje de stengel los (in tegenstelling tot *Lestes sponsa*) en stijgen omhoog.

4. *Ischnura elegans* Vanderl

Daar deze libel van veel zon en open overkanten houdt, is het duidelijk, dat hij niet bij het dicht door wilgen en andere loofbomen omgroeide Luteaven voorkomt en weinig bij het iets minder dicht omgroeide Obliquaven. Veel regelmatige waarnemingen komen van de Corduliagracht (die veel opener ligt) en wel van 8 juni t/m 2 augustus. De aantallen waren echter niet groot.

5. *Enallagma cyathigerum* Charp.

Deze libel valt vooral op door het met veel blauw gekleurde achterlijf. Bij de twee vennen, de gracht en het Nigrolineatapoeltje werd deze libel vaak en over het geheel genomen in vrij grote aantallen waargenomen. In het voorjaar werden enkele exemplaren waargenomen (7 juni Obliquaven) maar langzamerhand werden de aantallen groter. Op 27 juli werd het aantal bij het Obliquaven zelfs op 5000 geschat. Bij het Luteaven werden de aantallen ook groot. Op 27 juli werd daar eiafzetting op *Polygonum amphibium* (veenwortel) waargenomen, ook waren er veel copula's aanwezig. Op 13 september werden nog 13 exemplaren waargenomen bij het Obliquaven.

6. *Coenagrion puella* L.

Deze lijkt nogal op *Enallagma cyathigerum*, maar de achterlijfstekening is duidelijk verschillend (de zwarte figuren op de achterlijfssegmenten zijn verschillend van vorm). Alleen bij de Corduliagracht werd deze *Coenagrion*soort waargenomen. Enkele tientallen werden op 8 juni gezien. Op 12 juli werden verscheidene copula's waargenomen en tevens eiafzetting op *Ranunculus aquatilis* (gewone waterranonkel).

7. *Pyrrhosoma nymphula* Sulz.

Deze libel valt erg op door zijn oranje-rode kleur. De poten zijn bijna geheel zwart, wat samen een mooi contrast vormt. Op 27 mei werden voor het eerst dit jaar 15 exemplaren waargenomen bij het Cristatuspoeltje. De verdere waarnemingen (kleinere aantallen) kwamen alleen maar van de Corduliagracht. Op 26 juli werd hier voor het laatst dit jaar een mannetje gezien.

Onderorde Anisoptera.

Fam. Aeshnidae.

8. *Brachytron pratense* Müll.

Maar éénmaal waargenomen bij de Corduliagracht (1m.) en wel op 7 juni. Het gezicht van het mannetje is geel, op het voorhoofd bevindt zich een zwarte vlek. Het borststuk is van boven roestbruin en aan de zijkanten groen. Het hele dier is licht behaard.

9. *Aeshna mixta* Latr.

Aeshna mixta verschijnt in augustus, tamelijk laat dus. Deze *Aeshna* kwam veel op de hei voor, vaak zelfs ver van het water verwijderd. Het achterlijf van de *Aeshna* is nogal donker roodbruin met zwart rondom de blauwe vlekken. Op 2 augustus werden 2 eks. Boven het zandpad naast het Obliquaven waargenomen. Hier vlogen op 4 augustus om 19.30 uur nog 12 eks. rond. Bij het Luteaven en de Corduliagracht kwamen ze eveneens voor. Op 14 september werden zowel bij de Corduliagracht als bij het Luteaven veel copula's gezien. De laatste waarneming kwam van de Corduliagracht: 2 eks. Op 4 oktober.

10. *Aeshna juncea* L.

Aeshna juncea lijkt nogal op de *mixta*. Behalve kleinere kleurverschillen is *juncea* echter nog zo'n 15 mm langer. Er is maar één exemplaar waargenomen op de Gorsselse hei, een wijfje en wel op 28 juli bij het Obliquaven.

11. *Aeshna cyana* Müll.

De kop en het borststuk van deze *Aeshna* zijn een groot gedeelte geel-groen. De zijanten van het achterlijf bezitten helder blauwe vlekken, bovenop het achterlijf hebben de vlekken een meer violetachtige kleur. Het donkere gedeelte (donkerbruin) van het achterlijf is donkerder dan de strepen op het borststuk. Op 2 augustus (eerste waarneming) werd één eks. Bij de Corduliagracht gezien. Ook bij het Obliquaven werd *cynana* waargenomen (2eks. op 12 augustus). Eiafzetting van de *cyana* vond plaats in het Cyaneapoeltje en wel op 22 oktober!

Dit is erg laat want normaal vindt de eiafzetting plaats in juli-september bij deze libel. Van deze soort werden ook larven gevonden in Cyaneapoel en Obliquaven.

12. *Aeshna grandis* L.

Aeshna grandis is zoals alle *Aeshna*'s een erg opvallende libel. Het borststuk is oranje-geel met helder gele naden. De vleugels zijn bijna geheel bruin gekleurd. Op 27 juli werden zowel bij het Luteaven en het Obliquaven als bij de Corduliagracht 2 ex. waargenomen. Op dezelfde datum werd ook nog een exemplaar bij de Cyanapoeltjes gezien. Eiafzetting door 1 ex. In het Obliquaven, op in het water liggende stukken hout en stronken vond op 18 augustus plaats. Het wijfje bleek in het geheel niet schuw te zijn, ze ging op twee meter afstand rustig door met het afzetten van eieren. Tijdens de eiafzetting vloog het mannetje in de buurt van het wijfje boven het water rond.

13. *Anax imperator* Leach.

Dit is onze grootste libel, die door zijn prachtig blauw-groenachtig achterlijf en door zijn gedrag deze naam beslist waard is. Het is typisch, dat maar één dag waarnemingen van deze *Anax* gedaan. Op 27 juli werden zowel bij het Luteaven en het Obliquaven 2 ex. waargenomen.

Fam Libellulidae.

14. *Cordulia aenea* L.

De Corduliagracht was de enige plaats waar de *Cordulia aenea* voorkwam. Op 8 juni werden hier drie ex. gezien; op 27 juni en op 12 juli werd 1 mannetje waargenomen. Dat de laatste twee waarnemingen mannelijke exemplaren waren, is niet zo vreemd, daar de wijfjes veel meer verscholen leven en bij bewolkt weer vaak in de bossen of boven akkers te vinden zijn.

15. *Libellula quadrimaculata* L.

Bij het ouder worden, wordt deze libelle na aanvankelijk geel-bruin te zijn geweest, grijs-bruin. De zijden van het borststuk zijn heldergeel met zwarte naden. De waarnemingen zijn alleen van het Obliquaven en van het Luteaven. Op 7 juni werden 3 en op 8 juni 6 exemplaren bij het Obliquaven waargenomen. Bij het Luteaven waren

de aantallen over 't geheel groter. Op 27 juli bijvoorbeeld werden daar 25 exemplaren gezien.

16. *Orthetrum cancellatum* L.

Het volwassen wijfje heeft een geel-bruinachtig voorkomen, terwijl het mannetje een bruinachtig borststuk en een min of meer blauw berijpt achterlijf bezit. De waarnemingen (2) komen alleen van de Corduliagracht. Op 12 juli werd hier de eiafzetting door één wijfje waargenomen. Een week later werd nog een mannetje gezien.

17. *Sympetrum vulgatum* L.

Deze libel werd nogal veel op de hei waargenomen, op 19 juli verscheidene en op 26 juli zelfs veel ex. Buiten de tijd van eiafzetting is vulgatum niet zo sterk aan water gebonden, wat ook wel uit de waarnemingen bleek. Op 27 juli en op 23 augustus werd 1 eks. bij de Corduliagracht gezien, terwijl er op 2 augustus veel eks. vooraan op de hei bij de Coduliagracht zijn waargenomen.

18. *Sympetrum flaveolum* L.

Deze *Sympetrum* valt vooral op door de gedeeltelijke geelkleuring van de vleugel, hoewel deze geelkleuring bij het wijfje sterk gereduceerd kan zijn. Enkele eks. werden op 10 augustus bij het Obliquaven waargenomen. Op 16 augustus werd 1 eks. gezien op de hei bij het Cristatuspoeltje.

19. *Sympetrum sanguineum* Müll.

Het volwassen mannetje valt erg op door zijn roodbruine borststuk en zijn intensief rood achterlijf. *Sanguineum* is op meer plaatsen waargenomen dan vulgatum en flaveolum. Zowel op 21 juli als op 27 juli werd 1 eks. bij de Corduliagracht waargenomen. Bij het Luteaven werd op 16 augustus ook 1 eks. gezien. Op 14 september waren nog veel copula's bij de Corduliagracht aanwezig.

20. *Sympetrum danae* Sulz.

Van deze *Sympetrum* werden veel waarnemingen gedaan, maar de aantallen waren gering (meestal zelfs maar 1 eks.). Van 27 juli tot 13 september werden regelmatig exemplaren gezien bij het Luteaven, het Obliquaven en bij de Corduliagracht. Op 10 augustus was het meestal bij het Obliquaven, in vergelijking met de andere waarnemingen, groot, 3 ♂♂ en enkele ♀♀. Eiafzetting van *danae* werd op 18 augustus in het Obliquaven waargenomen.

21. *Leucorrhinia dubia* Vanderl.

Deze libel lijkt nogal veel op de volgende soort. Het Obliquaven was de enige plaats waar *dubia* waargenomen is. Op 8 juni werden 1 ♂ en 1 ♀ en op 27 juni enkele elks. waargenomen. Als laatste waarneming dit jaar, werden op 10 augustus nog enkele eks. gezien.

22. *Leucorrhinia rubicunda* L.

Van deze libel slechts één waarneming bij het Obliquaven. Op 8 juni werden hier 2 ♂♂ gezien en een ♀, dat eieren in het water afzette. Hierna is *rubicunda* niet meer waargenomen.

Gebruikte literatuur:

J. Beukema - Libellentabel (uitgave NJN, 1968).

P.A.Robert - Die Libellen (Bern, 1959).

8b. Hemiptera, heteroptera, wantsen.

Van de onderorde van de wantsen zijn vooral de schildwantsen, de schaatsenrijders en de waterwantsen goed onderzocht. Wat betreft de familie van de bloemwantsen (Miridae) zullen in de toekomst nog wel nieuwe soorten gevangen worden, daar deze maar zeer incidenteel gedetermineerd zijn.

Alle vennen en poelen zijn dit jaar één of meer keren onderzocht op waterwantsen. Toch is het aantal genomen monsters per ven nog te klein om een volledig beeld te krijgen van de op de heide voorkomende soorten. De hele opsomming draagt dus een voorlopig karakter.

Fam Acanthosomidae.

1. *Elasmotherum interstinctus* L. (algemeen).

Van deze, op berk levende, wants werden gedurende de nazomer en de herfst vrij grote aantallen uit de berken geklopt. De meeste exemplaren werden aan de rand van de heide gevangen.

2. *Elasmucha grisca* L. (algemeen).

Ook deze wants is monofaag op berk en werd meestal tegelijkertijd met de vorige soort gevangen.

Fam Pentatomidae.

3. *Aelia acuminata* L. (algemeen).

Van deze, op bloeiende grassen levende, schildwants werd op 26 juli 1 eks. gesleept uit het Luzulaveldje.

4. *Piezodorum lituratis* Fabricius (zeldzaam).

Deze schildwants leeft op sommige vlinderbloemigen, bij voorkeur gaspeldoorn of brem. Op 21 oktober werd één roodbruin exemplaar gevonden, dat langs de rand van de hei kroop ter hoogte van het Cristatuspoeltje.

5. *Picromerus bidens* L. (vrij algemeen).

Van deze roofwants werd drie maal een exemplaar bemachtigd. Op 23 augustus 1 eks. uit opgaande vegetatie van gagel en vuilboom in het Myricaveldje, op 2 september 1 eks. uit lage berken bij het Cyaneapoeltje en op 14 september 1 eks. uit gagel bij de viersprong.

6. *Rhacognatus punctatus* L. (vrij algemeen).

Ook dit is een roofwants, die evenals de vorige soort vooral van de larven van het heidehaantje (*lochmaea suturalis*) leeft. Op 12 juli werd 1 larven (5de instar) tussen *Molinea* en *Erica* gevangen bij het Cristatuspoeltje.

Fam Rhopalidae.

7. *Myrmus miriformis* Fallen (algemeen)

Deze groene of bruine wants is vooral algemeen op gras in de buurt van heide. Op 26 juli werd hij talrijk gesleept uit het Luzulaveldje.

8. *Chorosoma schillingi* Schimmel (vrij algemeen).

Deze lange, opvallende wants is beperkt tot de duinstreek en de diluviale zandgronden. Gedurende de zomer werden veel exemplaren gesleept van de hei op plaatsen, waar veel *Molinea* staat en van het Luzulaveldje.

Fam Lygaeidae.

9. *Nysium helveticus* Herrich-Schaeffer (algemeen).

Deze wants, die op struikheide (*Calluna vulgaris*) leeft, werd in augustus in kleine aantallen op droge stukken hei gevangen.

10 *Kleidocerys resedae* Panzer (algemeen).

Monofaag op berk (*Betula spec.*) deze wants werd vooral in de nazomer in grote aantallen uit berken geklopt.

11. *Peritrechus geniculatus* Hahn (verbreed).

Leeft in drogere graslanden; vooral in juli veel gevangen in het Luzulaveldje.

12. *Stygnocerus pedestris* Fallen (algemeen).

Drogere grond, bij voorkeur heide; in augustus werden verscheidene exemplaren uit *Calluna* gesleept.

13. *Drymus brunneus* Sahlberg (algemeen).

Deze wants komt bij voorkeur op vochtig terrein voor; op 26 juli 1 eks. langs de bosrand.

14. *Scolopostethus decoratus* Hahn. (algemeen).

Vooraf in de nazomer zeer talrijk, op de grond onder de heide.

Fam. Nabidae.

15. *Nabis flavomarginatus* Scholtz (algemeen).

Bij voorkeur op gras op vochtige plaatsen. Regelmatig in kleine aantallen gevangen, vooral langs de randen van de hei.

16. *Nabis pseudoforus* Remane (algemeen).

Op 4 oktober werd 1 eks. langs de rand van de hei gevangen.

17. *Nabis ericetorum* Scholtz (vrij algemeen).

Leeft op en onder hei. Het gehele seizoen overal in kleine aantallen.

18. *Nabis (Himacerus) apterus* Fabricius (algemeen).
Leeft vooral op eik. Vooral in juli en augustus vrij veel op zomereik in weliswaar klein aantallen.
19. *Dolichonabis (Nabis) limbatus* Dahlbom (vrij algemeen).
Voorkeur voor vochtig terrein. In de nazomer gevangen op plekken met veel pijpestrootje (*Molinea caerulea*).
- Fam. Miridae.
20. *Lopus decolor* Fallen (algemeen).
Op gras (*Agrostis spec*) in droog, zandig terrein. Op 26 juli 1 eks. van het Luzulaveldje gesleept.
21. *Psallus roseus* Fabricius (algemeen).
Leeft fytofaag op wilg (*Salix spec*). In augustus 1 eks. gevangen.
22. *Plagiognathus arbustorum* Fabricius (zeer algemeen).
Op brandnetel (*Urtica dioica*) 26 juli enkele exemplaren gevangen in het Pholiotabosje.
23. *Orthotylus cricetorum* Fallen (algemeen).
Leeft op en onder struikheide (*Calluna vulgaris*). Op 2 september 1 eks. gesleept van de heide.
24. *Lygus pratensis* L. (vrij algemeen)
Leeft ook op heide (*Calluna*); op 16 augustus 2 eks. van de hei gesleept ter hoogte van de heuvel.
25. *Lygus rugulipennis* Poppius (algemeen).
Leeft op planten op ruderaal terrein. In augustus 2 eks. op brandnetel (*Urtica dioica*) in het Pholiotabosje.
26. *Liocoris tripustulatus* Fabricius (algemeen).
Monofaag op brandnetel; op 26 juli werden 2 eks. van *Urtica dioica* gesleept in het Pholiotabosje.
27. *Stenodema calcaratum* Fallen (algemeen).
Deze wants leeft fytofaag op grassen; de soort is talrijk op de hei, waar ze maar grazig is.
28. *Stenodema laevigatum* L. (algemeen).
De levenswijze van deze wants is vrijwel identiek aan die van de vorige soort. Ze is, vooral op de drogere stukken, echter minder talrijk.
29. *Stenodema holastum* fabricius (vrij algemeen).

Vooral op plaatsen met veel pijpestrootje (*Molinia caerulea*) werd deze soort regelmatig in aantal gevangen.

30. *Notostira elongata* Geoffrey (vrij algemeen).

Ook een graswants; werd in de nazomer in kleine aantallen langs de randen van het terrein gevangen.

31. *Leptoterman dolobrata* L. (algemeen).

Deze vrij stevig gebouwde graswants werd gedurende de maanden juli en augustus overal op grazige plaatsen gevangen; het meest talrijk echter op plekken met andere soorten gras dan *Molinia*.

32. *Saldula saltatoria* L. (algemeen).

Deze oeverwants werd in augustus en september in grote aantallen waargenomen langs de oevers van het Luteaven. Bij de Corduliagracht werden enkele eksemplaren gevangen.

Fam. Hydrometridae.

33. *Mesovelvia furcata* Mulsant et Roy.

Op 12 juli en op 18 augustus 1 eks. op de Corduliagracht en op 16 augustus 2 eks. Op het Luteaven. De soort is gewoon op stilstaand water met drijvende planten. In dit geval: *Lemna minor* (klein kroos) en *Polygonum amphibium* (veenwortel).

Fam. Hydrometridae.

34. *Hydrometra stagnorum* L. (vijverloper).

In september en oktober in vrij kleine aantallen gezien op de Corduliagracht en Luteaven, talrijk op de Cyanapoeltjes. In ons land algemeen.

Fam. Veliidae.

35. *Microvelia reticulata* Burmeister.

Half augustus gevonden op het Obliquaven en de Corduliagracht. Deze *Microvelia* is bij ons zeer algemeen, meest tussen dichte oppervlaktevegetatie waarin stukken open water.

Fam. Gerridae (schaatsenrijders).

36. *Gerris rufoscutellatus* Latreille.

Op 13 september 1 eks. op het Luteaven. Juiste biotoop vermoedelijk in de Weerribben aanwezig. Hier inheems, overigens immigranten.

37. *Gerris argentatus* Schimmel.

Van mei tot september gezien op de Corduliagracht en het Luteaven. De soort is gewoon op klein, eutrofe, of iets vervuilde wateren, ook brak. Vegetatie: vaak is riet (*Phragmites communis*) aanwezig.

38. *Gerris odontogaster* Zetterstedt.

Vanaf juli op de drie grote vennen en het Cristatuspoeltje. Algemeen. Prefereert schoner water dan *lacustris*.

39. *Gerris lacustris* L. (gewone schaatsenrijder).

Talrijk op stille watertjes op de Gorsse Heide. Bij ons zeer algemeen. Voorkeur voor hoog gehalte organische stoffen, kan laagste oppervlaktespanning verdragen van alle vertegenwoordigers der Gerridae.

40. *Gerris thoracicus* Schummel.

Op 21 oktober 1 migrerend exemplaar. Algemeen.

Fam. Naucoridae.

41. *Ilycoris cimicoides* L.

Dit jaar en vorig jaar augustus zijn enkele exemplaren gevangen in het Obliquaven. Algemeen op plaatsen met dichte plantengroei, In dit geval: *Sphagnum spec* (veenmos) en *Juncus bulbosus* (moerasrus).

Fam. Nepidae.

42. *Nepa rubra* (waterschorpioen).

In kleine aantallen gevangen bij de oever in de drie grote vennen. Hij is gewoon, maar zelden talrijk in eutrofe wateren. Opmerkelijk is, dat op 12 mei 1 eks. in een keverblik op de oever van het Luteaven gevangen werd, zeker 5 meter van het water af. Op 6 augustus werd hier nog een exemplaar gevangen.

Fam. Ranatridae.

43. *Ranatra linearis* L. (staafwants).

Op 1 september 1968 werd 1 eks. in het Luteaven gevangen, dit jaar is hij niet meer gezien. De staafwants is gewoon in niet vervuilde, eutrofe wateren, soms in mesotrofe vennen. Onder de laatste groep kan het Luteaven gerekend worden.

Fam. Pleidae.

44. *Plea leachi* Mac. Gregor et Krikaldy (*stomaria* Pall.) (dwergbootsmannetje)

Op 4 september 1 eks. in het Obliquaven en 2 in de Corduliagracht. Daarvóór door zijn grootte over het hoofd gezien. Gewoon in niet vervuilde, eutrofe wateren.

Fam. Notonectidae.

45. *Notonecta glauca* L. (gewoon bootsmannetje).

In alle vennen talrijk tot zeer talrijk. Bij ons zeer algemeen, maar weinig o.a. oligotroof water. In zure veenpoelen verdrongen door *Notoenta obliqua*.

46. *Notoenta obliqua* L. (zwart bootsmannetje).

Talrijk in het Obliquaven, maar op 16 augustus ook 1 eks. in het Luteaven. Vooral in zure milieus.

47. *Notonecta lutea* Müller (wit bootsmannetje).

Op 1 september 1968 werden 5 eks. in het Luteaven gevangen en later, op 21 juni van dit jaar nog 1. Op 15 september '69 1 eks. in het Obliquaven. De soort wordt de laatste jaren in Nederland steeds algemener en meer eurytoop. Of de hierop gelijkende *N. reuteri* ook op de Gorsselse Heide voorkomt is niet bekend.

Fam. Corixidae (duikerwantsen)

48. *Cymatia bonadorffi* Sahlb.

In kleine aantallen gevangen in het Obliquaven. In ons land algemeen in vennen, ook in "neutraal" water.

49. *Cymatia coleoprata* Fabricius.

In grote aantallen in het Obliquaven. De soort komt voor in een groot pH-gebied, vooral in zure milieus.

50. *Corixa punctata* Illig.

In alle vennen en poelen veel gevangen, vooral in grote aantallen in het Luteaven. Bij ons algemeen.

51. *Corixa dentipes* Thomson.

Op 15 juni 1968 1 eks. in het Cristatuspoeltje en op 1 september 1968 1 eks. in het Luteaven. Dit jaar niet meer gevangen, hoewel er wel op is gelet. Algemeen, in voedselarme wateren.

52. *Hesperocoixa linnei* Fieber.

In kleine aantallen in het Obliquaven; in de Corduliagracht, Luteaven en Cristatus poeltje 1 eks., in het Nigrolineatapoeltje 2 eks.. De soort is in ons land algemeen. *H. linnei* prefereert een hogere ontledingsgraad dan de volgende soort, geen dode bladeren. Ook in lichtbrak milieu.

53. *Hesperocoixa sahlbergi* Fieber

In Corduliagracht en Luteaven 1 eks. gevangen, vrij talrijk in Obliquaven, Cristatus-, Nigrolineata- en Cyaneapoel, zeer talrijk in de Sparganiumsloot. De soort is in ons

land nog iets algemener dan *H. linnei*. Hij komt vooral voor in wateren op donkere bodem, met veel dode bladeren (*Sparganiumsloot*); hoge ontledingsgraad en veel organisch materiaal in oplossing.

54. *Hesperocoixa castanea* Thomson.

Zeer talrijk in het Obliquaven, in *Cristatuspoel*, in de *Nigrolineatapoel* en in een gat op de heide, dat zomers vaak droog staat, zijn enkele eks. gevangen. De soort is bij ons algemeen in vennen met rijke *sphagnum*-begroeiing, het Obliquaven is dus wel een geschikt biotoop.

55. *Callicorixa pracusta* Fieber.

Talrijk in het Luteaven, maar ook 2 eks. in het Obliquaven; de soort is vaak talrijk in instabiele milieus: wisselende waterstand, hoog gehalte organische afvalstoffen (*Luteaven*), bij vervuiling sterke toename.

56. *Sigara lateralis* Leach.

Eén exemplaar in het Luteaven. In het binnenland vrij algemeen in eutrofe, door vee of vogels bevuilde poeltjes, overigen licht brak. In het Luteaven is vervuiling door eenden misschien de oorzaak van het voorkomen van de soort, hoewel over één exemplaar natuurlijk niets definitiefs te zeggen is.

57. *Sigara nigrolineata* Fieber.

Verscheidene in het *Nigrolineatapoeltje*, 1 eks. in het Luteaven. Deze soort komt veel voor in tijdelijke of pas ontstane wateren. Het *Nigrolineatapoeltje* is daarvan een goed voorbeeld. 's Winters kan het water wel stijgen tot 75 cm., 's zomers staat het bijna droog.

58. *Sigara striata* L.

Talrijk in de grote vennen, vrij talrijk in de kleinere. In Nederland algemeen in eutroof water, vaak samen met *Sigara falleni*.

59. *Sigara falleni* Fieber.

In de drie grote vennen vrij talrijk, vooral in het Luteaven. In ons land algemeen, sterke migratie.

60. *Sigara scotti* Douglas et Scott.

Gevangen in vrij grote aantallen in het Obliquaven en enkele exemplaren in het Luteaven. In ons land algemeen in oligotrofe wateren met niet te dichte plantengroei.

61. *Sigara semistriata* Fieber.

Zeer veel in het Luteaven, veel in het Obliquaven en *Nigrolineatapoel*, weinig in de *Cristatuspoel*. Opvallend is het ontbreken in de *Corduliagracht*. Talrijk in mesotrofe vennen, weinig in andere habitats. Meestal zuur, hoge graad van organische stoffen in oplossing (vee of vogels).

Gebruikte literatuur:

- Nico Nieser - De Nederlandse water- en oppervlaktewantsen.
- Southwood enand lesten - Land- and waterbugs of the British Isles.
- E.Wagner - uit "Die Tierwelt Deutschland"teil 41;
Blindwantsen oder Miriden.

8c. Lepidoptera (Vlinders).

Rhopalocera (dagvlinders).

Aan de dagvlinders is veel aandacht besteed. Gedurende de zomermaanden werden ze regelmatig gevangen en gedetermineerd.

Fam. Pieridae.

1. *Pieris brassicae* L. (groot koolwitje).

Overal op de heide regelmatig gesignaleerd, het meest in de maand augustus.

2. *Pieris rapae* L. (klein koolwitje).

Ook zeer gewone vlinder werd vrij vaak overal in het terrein waargenomen.

3. *Pieris napi* L. (klein geaderd witje).

Dit witje was bijzonder talrijk op de heide, vooral in de zomermaanden dikwijls honderden exemplaren. De rupsen van de witjes leven op kruisbloemen.

4. *Gonepteryx rhamni* L. (citroenvlinder).

Deze fraaie dagvlinder, waarvan de rups op vuilboom leeft, werd vanaf begin april tot eind oktober regelmatig in kleine aantallen waargenomen.

Fam. Nymphalidae.

5. *Vanessa atalanta* L. (atalanta).

Van de atalanta is maar één waarneming bekend: op 3 augustus 1 eks. langs de rand van bloeiende heide. De rups leeft op brandnetel.

6. *Vanessa cadui* L. (distelvlinder).

Ook van de distelvlinder is maar één waarneming bekend: op 3 augustus 1 eks. langs de rand van de hei. Rups vooral op brandnetels en distels.

7. *Aglais urticae* L. (kleine vos).

De kleine vos, waarvan de rupsen op brandnetel leven, werd vaak gezien. De eerste waarneming werd gedaan op 21 maart, de laatste op 2 augustus.

8. *Nymphalus io* L. (dagpauwoog).

Slechts één maal gesignaleerd; op 8 augustus 1 eks. op bloeiende heide. Rups op brandnetel.

9. *Araschnia levana* L. (landkaartje).

Van deze leuke dagvlinder werden op 4 april veel exemplaren van de voorjaarsvorm (forma *levana*) gezien en in juli nog enkele exemplaren van de zomervorm (forma *prorsa*). Rups ook op brandnetel.

Fam. Satyridae.

10. *Hipparchia semele* L. (heivlinder).

Van deze algemene vlinder werden in de maanden juli en augustus regelmatig exemplaren gezien, beslist talrijk is de soort niet op de heide. De rups leeft op grassen.

11. *Aphantus hyperantus* L. (koevinkje).

Deze dagvlinder, waarvan de rups zowel op grassen als op zegge te vinden is, werd alleen op 21 juli waargenomen, toen er enkele exemplaren tussen het loofhout bij de Corduliagracht vlogen.

12. *Lasiommata megera* L. (argusvlinder).

De argusvlinder was gedurende de zomermaanden op de hei vaak bijzonder talrijk. Voor in de maand augustus werden er veel gezien. De rups komt voor op zachte grassen.

13. *Maniola jurtina* L. (bruin zandoogje).

Van deze vlinder werden langs de hei regelmatig exemplaren gevangen: verdere bijzonderheden zijn niet bekend: ook van deze soort leeft de rups op grassen.

14. *Coenonympha pamphilus* L. (hooibeestje).

Het hooibeestje is één van onze meest algemene dagvlinders en werd dan ook regelmatig op de heide waargenomen; ook de rups van het hooibeestje is op grassen te vinden.

Fam. Lycaenidae.

15. *Strymonia ilicis* Esp. (schildrups).

Van deze nogal zeldzame vlinder op 12 juli 1 eks. in het eikenhakhoutbosje bij de Corduliagracht waargenomen. Rups op eik.

16. *Callophrys rubi* L. (groentje).

Van deze vlinder, waarvan de rups polyfaag op stekelbrem, vuilboom en heide voorkomt, werden gedurende de maanden juni t/m september zeer regelmatig exemplaren waargenomen.

17. *Lycaena phlaeas* L. (vuurvlindertje).

Ook het vuurvlindertje werd vaak gezien, vooral langs de rand van de heide en langs de wegen en paden: de rups is op schapezuring aan te treffen.

18. *Celastrina argiolus* L. (vuilboomblauwtje).

Hoewel deze soort minder talrijk voorkwam dan de hierna volgende blauwtjes werd ze toch nog regelmatig waargenomen. De rups is polyfaag op heide en vuilboom.

19. *Plebejus argus* L. (heideblauwtje).

Ook het heideblauwtje is op de heide een verschijning; de vlinder werd van juni tot in augustus vrijwel elke maal op ekskursie gezien. De rups is ook polyfaag op stekelbrem, hei enz.

20. *Maculinea alcon* Schiff. (gentiaanblauwtje).

De rupsen van het gentiaanblauwtje leven op gentianen (bijv. kruisblad- en klokjesgentiaan) en daar deze gentianen steeds zeldzamer worden, is het vlindertje ook steeds minder algemeen aan het worden. Doordat op de Gorsselse Heide nog veel klokjesgentiaan voorkomt, is het gentiaanblauwtje hier nog talrijk. Vooral in de maand juli vlogen er veel rond en zat menige gentiaanplant onder witte eitjes.

Fam. Hesperidae.

21. *Thymelicus sylvestris* Poda. (geel dikkopje).

Deze vlinder, die door het hele land algemeen is, werd ook veel waargenomen; de soort was van eind juni tot eind juli vaak erg talrijk op de hei. De rupsen komen voor op allerlei grassen.

Literatuur;

G. Warnecke	-	Onze Vlinders (Zutphen).
J. Lucas	-	Dagvlindertabel (uitgave NJN).

8d. Coleoptera (kevers).

We hebben ons in 1969 bezig gehouden met drie groepen kevers: loopkevers, waterkevers en de achter de schors levende kniptorren. Het loopkeverwerk is in 1969 beperkt gebleven tot een vrij oppervlakkig onderzoek naar de aanwezigheid van de verschillende soorten. In 1970 werden aanvullende waarnemingen gedaan. In de opsomming staat achter ieder soort het totaal aantal exemplaren, dat waargenomen is van 4 mei tot 21 oktober '69.

Er werd op twee manieren gevangen:

1. Door middel van verspreid over het terrein ingegraven koffiebekertjes ("keverblikken"). Het waren er gemiddeld 15. Ze werden nogal eens vernield.
2. Met handvangsten tussen vegetatie en achter schors. Voor waterkevers geldt hetzelfde als wat voor waterwantsen is gezegd. De aantallen gevangen exemplaren zijn echter kleiner. Kniptorren zijn in het voorjaar regelmatig gezocht in stronken, waar we drie verschillende soorten vingen.

Fam. Cicindelidae.

1. *Cicindela campestris* L. (gewone zandloopkever). 4 eks.
Werd tweemaal in een blik gevangen en tweemaal gezien op de heide. Algemeen op diluviale zandgrond en heidevelden.

Fam. Carabidae (loopkevers).

2. *Carabus problematicus* Hrbst. 14 eks.
Alle exemplaren werden in blikken gevangen, verspreid over het terrein.
3. *Carabus nemoralis* Müll. 1 eks.
Gevangen in een blik op de heide. Niet zeldzaam in diluviale streken.
4. *Carabus arvensis* Hrbst. 1 eks.
Eveneens gevangen in een blik op de heide. Niet zeldzaam in diluviale streken.
5. *Cychrus rostratus* L. 1 eks.
Op 13 september gevangen in een blik bij jonge aanplant achter het Obliquaven.
Zeldzaam in het oosten van het land.
6. *Leistus fulvibarbis* Dej. 2 eks.
Gevangen op 4 mei en 12 oktober, achter schors. Algemeen in bossen.
7. *Nebria brevicollis* F. 10 eks.
Eén eks. gevangen in mei, de rest in oktober, verspreid over het terrein. Zeer algemeen, overal.
8. *Notiophilus aquaticus* L. 1 eks.
Eén blikvangst in de buurt van het Luteaven op 7 mei. Algemeen op open terrein.

9. *Notiophylus palustris* Duft. 2 eks.
Waargenomen op 4 mei en op 17 oktober bij het Luteaven. Zeer algemeen in bossen.
- 10 *Elaphrus riparius* L.
Veel op de modderige oever van het Luteaven. Zeer algemeen in bossen.
11. *Elaphrus cupreus* Duft.
Zie *E riparius*.
12. *Lericcra pillicornis* F. 2 eks.
In oktober handvangsten tussen mos en struikheide. Zeer algemeen op vochtige plaatsen.
- 13 *Dyschirius globosus* Hrbst. 7 eks.
Vooral in blikken bij het Cristatuspoeltje. Zeer algemeen, vooral op vochtige plaatsen.
14. *Bembidion lampros* Hrbst. 1 eks.
Op 4 mei in een gat op de heide. Overal.
15. *Bembidion properans* Steph. 1 eks.
Gevangen op 4 mei. Algemeen, overal.
16. *Bembidion rupestre* L. 1 eks.
Op 16 augustus gevangen op de oever van het Luteaven. Algemeen.
- 17 *Bembidion guttula* F. 6 eks.
Eveneens op 16 augustus op de oever van het Luteaven, bovendien op 12 mei 1 eks. bij het Cristatuspoeltje.
18. *Bembidion lunulatum* Geoffr. 1 eks.
Op 16 augustus gevangen op de oever van het Luteaven. Niet zeldzaam.
19. *Calathus erratus* Sahlb. 17 eks.
Voornamelijk in blikken gevangen, maar ook drie achter schors van een dennestronk op de heide op 21 oktober. Zeer algemeen op open, zandig terrein.
20. *Calathus melanocephalus* L. 2 eks.
Beide eks. in augustus/september in een blik op de heide. Zeer algemeen, vooral op zandgrond.
21. *Agonum mülleri* Hrbst. 1 eks.
Op 17 oktober bij het Luteaven. Niet zelden op vochtige plaatsen.
22. *Agonum obscurum* Hrbst. 4 eks.

Eén in een vermolmde stronk op de heide, één in een blik bij de Nigrolineata en één bij het Obliquaven, alle in mei. Eén bij de Corduliagracht in augustus. Algemeen in heidestreken op vochtige plaatsen.

23. *Agonum moestum* Duft. 1 eks.

Op 4 mei bij de Nigrolineatapoel. Niet zelden op vochtige plaatsen.

24. *Pterostichus coeruleus* L. 32 eks.

In de maand mei 29 eks. In oktober 3 eks. Zeer algemeen op diluviale zandgrond.

25. *Pterostichus vernalis* Panz. 1 eks.

Gevangen op de oever van de Corduliagracht. Zeer algemeen op allerlei plaatsen.

26. *Pterostichus oblongopunctatus* F. 8 eks.

In mei bij het Obliquaven, in een berkenbosje op de hei en in oktober achter schors in het bos bij de Elzerdijk. Zeer algemeen in bossen.

27. *Pterostichus niger* Schall. 57 eks.

Talrijk op de heide, vaak samen met *Carabus problematicus*. Algemeen.

28. *Pterostichus nigrita* F. 15 eks.

In mei bij Nigrolineatapoel, Cristatuspoel, Obliquaven en Luteaven, ook in een berkenbosje op de heide. Zeer algemeen, vooral in meer vochtig terrein zoals vochtige dopheide.

29. *Pterostichus lepidus* Leske. 3 eks.

In mei en juli gevangen op de heide. Algemeen op diluviale zandgrond.

30. *Abax ater* Villers. 3 eks.

In mei gevangen achter schors en in blikken in het dennenbos bij de Corduliagracht. Niet zeldzaam in heidestreken.

31. *Amara lunicollis* Schiedte. 35 eks.

Veel gevangen in blikken op de heide. Niet zeldzaam op allerlei plaatsen, o.a. in heide.

32. *Amara aenea* Geer. 8 eks.

Gevangen in blikken op de heide en een handvangst in een jonge dennenaanplant. Zeer algemeen.

33. *Amara familiaris* Duft. 3 eks.

In mei verspreid over het terrein gevangen. Overal zeer algemeen.

34. *Amara brunnea* Gyll. 3 eks.

Alle drie gevangen in een blik in een berkenbosje op de heide. In berkenbosjes in het oosten.

35. *Anisodactylus binotatus* F. 2 eks.
In mei langs de Elzeerdijk. Zeer algemene kever.
36. *Stenelophus mixtus* Hrbst. 1 eks..
Gevangen op 4 mei. Algemeen.
37. *Chlaenius nigricornis* F. 1 eks.
In mei in een blik gevangen bij het Nigrolineatapoeltje. Vrij algemeen op vochtige plaatsen.
38. *Metabletus truncatellatus* L. 1 eks.
Gevangen in een jonge dennenaanplant. Zeer algemeen.
39. *Dromius linearis* Ol. 2 eks.
In mei op de hei. Zeer algemeen.

Waterkevers.

Fam. Haliplidae.

40. *Halipus lineaticollis* Mrsh.
Enkele exemplaren gevangen in de Sparganiumsloot en het Cristastuspoeltje. Niet zeldzaam.
41. *Halipus* cf. *ruficollis* Degeer.
Hiertoe behoren verscheidene soorten, die we niet verder gedefinieerd hebben.
Gevangen in alle wateren behalve Luteaven, Phragmitissloot en Nigrolineatapoeltje.
Algemeen.
42. *Peltodytes impressus* Panz.
Eén in de Sparganiumsloot en één in de Corduliagracht. Niet zeldzaam.

Fam. Hygrobiidae.

43. *Pelobius hermanni* F.
Op 1 septemebr 1968 1 eks. in het Luteaven. Verbreid en soms niet zeldzaam.

Fam. Dytiscidae.

44. *Hyphydrus ovatus* L. (eironde watertor).
Enkele exemplaren in de drie grote vennen. Algemeen.
45. *Hygrotus impressopunctatus* Schall.
Op 16 augustus 1 eks. in het Luteaven. Verbreid.
46. *Hygrotus inaequalis* F.

- Enkele eks. in de Sparganiumsloot, Corduliagracht en Obliquaven. Algemeen.
47. *Hygrotus versicolor* Schall.
7 eks. op 21 september in de Corduliagracht. Algemeen.
48. *Hygrotus decoratus* Gylh.
Op 10 mei 2 eks. in het Nigrolineatapoeltje. Tamelijk zeldzaam.
49. *Bidessus geminus* F.
Op 21 september 1 eks. in het Obliquaven. Niet zeldzaam.
50. *Hydroporus dorsalis* F.
Gevangen in kleine aantallen in Sparganiumsloot, Luteaven en Cyanapoeltjes. Niet zeldzaam.
51. *Hydroporus pictus* F.
Op 21 augustus 2 eks. in de Corduliagracht. Algemeen.
52. *Hydroporus pictus* F.
Vrij veel in de Sparganiumsloot, in de andere eu- of mesotrofe wateren telkens 1 eks. Algemeen.
53. *Hydroporus angustatus* Strm.
1 eks. op 21 september in Obliquaven. Verbreid.
54. *Hydroporus tristis* Payk.
Op 10 mei 1 eks. in het Nigrolineatapoeltje. Verbreid.
55. *Hydroporus piccus* Steph.
In maart en juli telkens 2 eks. in het Nigrolineatapoeltje. De soort is verbreid in heide- en duinpoelen.
56. *Hydroporus crythrocephalus* L.
Verscheidene gevangen in de drie grote vennen, het Cristatuspoeltje en het Nigrolineatapoeltje. Algemeen.
57. *Hydroporus planus* F.
Enkele eks. in het Luteaven en Nigrolineatapoeltje. Algemeen.
58. *Laccophilus obscurus* Panz.
Gevangen in vrij grote aantallen in de Corduliagracht en Obliquaven en 4 eks. in de Sparganiumsloot. Algemeen.
59. *Ilybius ater* Degeer.
Op 14 september 1 eks. is de Cristatuspoel. Algemeen.
60. *Ilybius fenestratus* F.

Op 21 september 1 eks. is in de Corduliagracht. Algemeen.

61. *Agabus undulatus* Schrank.

Op 29 maart 1 eks. in Phragmitissloot. Niet zeldzaam.

62. *Agabus femoralis* Payk.

Op 12 oktober 3 eks. in het Nigrolineatapoeltje. Algemeen, vooral in heidepoelen.

63. *Agabus bipustulatus* L.

Enkele exemplaren in Obliquaven en Phragmitissloot. Algemeen.

64. *Agabus sturmii* Gyll.

In kleine aantallen in alle watertjes behalve Luteaven, Cristatuspoeltje en Nigrolineatapoel. Algemeen.

65. *Rhantus exoletus* Forster.

1 eks. in Obliquaven en Cristatuspoel. Algemeen.

66. *Rhantus suturellus* Harris.

Enkele exemplaren in het Nigrolineatapoeltje. Verbreid.

67. *Colymbetes fuscus* L.

Veel in alle wateren, vooral Corduliagracht, maar niet in het Luteaven en Phragmitissloot.

68. *Acilis canaliculatus* Nicol. (blanke dijen-kever).

Op 5 oktober 2 eks. in de Pungitiussloot. Verbreid, vooral in heide- en veenstreken.

69. *Acilius sulcatus* L.

Vrij veel in Phragmitissloot en Cyanapoeltjes, 1 eks. in Sparganiumsloot. Algemeen, vooral in het oosten en zuiden van het land.

70. *Dytiscus marginalis* L. (Geelgerande watertor).

Geregeld enkele exemplaren in het Obliquaven.

Fam. Gyrinidae.

Waargenomen, niet gedetermineerd.

Fam. Hydrophilidae.

71. *Hydrobius fuscipes* L.

Op 29 maart 1 eks. waargenomen in de Phragmitessloot. Algemeen.

72. *Helochares griscus* Fbr.

Vrij veel in het Obliquaven en 1 eks. in het Cristatuspoeltje. Algemeen.

73. *Laccobius minutus* L.

Enkele exemplaren gevangen in de Sparganiumsloot, Corduliagracht en Cristatuspoeltje. Algemeen.

74. *Berosus Luridus* L.

Vrij veel in het Obliquaven, wat minder in het Nigrolineatapoeltje. Verbreid.

Fam. Elateridae (kniptorren).

75. *Elater sanguineus* L.

Totaal 4 eks. gevangen achter schors van boomstronken. Algemeen.

76. *Elater sanguinolentus*.

Totaal 10 eks. gevangen in stronkjes van gekapte dennetjes op de heide. Niet zeldzaam.

77. *Elater balteatus*.

1 eks. uit een gekapte dennestam achter het Luteaven. Niet zeldzaam.

Gebruikte literatuur:

- Peter Venema - Loopkevertabel (NJV 1969).
Georg Laeyendecker - Waterkevertabel met supplement (NJV '68).
Reitter - Fauna Germanica (Stuttgart 1911).
9a. Pisces (vissen).

Behalve het tiendoornig stekelbaarsje komen er geen vissen spontaan voor op de hei. Wel zijn in de Corduliagracht vrij grote aantallen rietvoorn (*Scardinius cryphrophthalmus* L.) en in kleinere aantallen ook snoek (*Esox lucius* L.), baars (*Parca fluviatilis* L.) en boerenkarper (*Cyprinus carpio* L.) uitgezet.

1. *Pungitius pungitius* (tiendoornig stekelbaarsje).

Dit algemene visje werd in vrij groot aantal in de Sparganiumsloot gevangen.

9b. Amfibieën

De amfibieën zijn uitgebreid bekeken, zodat de lijst wel volledig zal zijn. Alle amfibieën die in de buurt van Zutphen voorkomen zijn op de hei gevangen.

Fam. Salamandridae.

1. *Triturus vulgaris* L. (kleine watersalamander).

Deze overall algemene watersalamander werd zowel in 1968 als ook dit jaar in het Cristatuspoeltje gevangen. Beide jaren werden in de nazomer ook de larven gevangen.

Op 2 april 1969 werd ook 1 eks. in het Obliquaven gevangen en op 1 september enkele larven in het Luteaven.

2. *Triturus cristatus* Laur. (grote watersalamander).

Deze kamsalamander is een algemene verschijning, maar schijnt in de Achterhoek als zeldzaam te moeten worden beschouwd. De soort is alleen in 1968 in het naar hen genoemde Cristatuspoeltje gevangen; er werd op 15 juni 1 w. en op 10 augustus een aantal larven gevangen.

Fam. Bufonidae.

3. *Bufo bufo* L. (gewone pad).

Daar de gewone pad een nachtdier is, werd hij maar weinig waargenomen. Op 24 juni 1969 werd tijdens een nachtvlinder ekskursie 1 eks. aan de rand van de heide aangetroffen en op 16 augustus werd 1 eks. overdag in de buurt van de Cristatuspoel waargenomen.

Op een halve kilometer ten noorden van de hei bevindt zich een meertje, waar elk voorjaar honderden padden naar toe trekken voor de voortplanting.

Fam. Ranidae.

4. *Rana esculenta* L. (groene kikvors).

Deze kikvors is op de hei talrijk. Op 17 mei werd dit jaar het eerste exemplaar waargenomen en daarna werden ze regelmatig gezien. De soort werd bij alle vennen behalve de Cyaneapoeltjes gesignaleerd. Deze poeltjes worden waarschijnlijk te sterk overschaduwd. Hoewel voorla in de nazomer de juveniele exemplaren bijzonder algemeen waren, is er toch maar één waarneming van larven bekend: op 1 september 1968 verscheidene larven (stadium met voor- en achterpoten) in het Luteaven.

5. *Rana temporaria* L. (bruine kikvors).

Deze toch zeer algemene kikker is op de hei veel minder talrijk dan de groene. Hij is slechts bekend van de Phragmitissloot en de Corduliagracht. Bij het laatste water waren in de nazomer vele juveniele exemplaren aanwezig, maar larven zijn nooit gevangen.

Gebruikte literatuur:

Dr. M.A. IJsseling en Dr. A. Scheygrond - Wat is dat voor een dier?

C.F. v.d. Bund - de Nederlandse amfibieën (Wet. med. KNNV).

10. Reptielen.

Ook naar reptielen werd regelmatig gekeken. Volgens medeling van de heer Scholten zijn er in 1968 verscheidene adders waargenomen bij het Nigrolineatapoeltje en een hazelworm bij de Corduliagracht.

Fam Lacertidae.

1. *Lacerta vivipara* Jacquin. (kleine hagedis).

De kleine hagedis is talrijk op de heide. Op 7 juni van dit jaar werd de soort het eerst veel gezien en daarna tot in augustus zeer regelmatig. In het totaal werden 6 eks. in keverblikken aangetroffen.

Fam. Colubridae.

2. *Natrix natrix* L. (ringslang).

Evenals de vorige soort heeft ook de ringslang een voorkeur voor vochtige terrein. Hoewel deze slang talrijk schijnt te zijn volgens omwonenden ('68) was hij dit jaar veel minder te zien. Verscheidene mensen uit de omgeving hadden hem dit jaar zelfs helemaal niet gezien. We deden slechts één waarneming in het voorjaar: op 14 mei 1 eks. in de Corduliagracht. In de nazomer werden echter vrij regelmatig waarnemingen van meerdere exemplaren gedaan; opvallend hierbij was, dat het vaak grote exemplaren (meestal veel langer dan een meter) betrof, terwijl alle waarnemingen betrekking hadden op exemplaren die in de grote vennen zwommen.

Gebruikte literatuur:

Dr. M.A. IJsseling en Dr. A. Scheygrond - Wat is dat voor een dier?

A. Leusther - Reptiles.-

11. Vogels.

Van 1 maart tot begin juni werden wekelijks ochtendekskursies naar de Gorsselse Heide gehouden. Het gebied was over vier kaartjes verdeeld. De excursiegangers werden in vier groepjes verdeeld en naar de betreffende delen gestuurd. Zij tekenden de zingende exemplaren aan op de kaartjes, ook eventueel gevonden nesten. Na drie maanden zo gewerkt te hebben, konden we nauwkeurig de nest territoria bepalen.

De vogelwerkgroep de "IJsselstreek" heeft de Gorsselse Heide ook bekeken. Zij werkten als volgt: 1. Inventarisatie van de soorten en 2. Bepaling van het aantal vogels per seizoen op vastgestelde proefvlakken (2x50x1000m²). In de lijst staan deze waarneming vermeld als "mededeling W.Verholt".

Verklaring van de gebruikte afkortingen:

br = broedvogel (het aantal geeft het aantal broedparen aan).

br n = broedvogel maar aantal niet bekend

wbrn = waarschijnlijk broedvogel, maar aantal niet bekend.

br? = onzekerheid omtrent het broeden.

x = in, bij of boven het terrein waargenomen, doch geen broedvogel.

Fam. Podicitidae.

1. br 1 Dodaars (*Podiceps ruficollis*)
Mededeling W.Verholt.

Fam. Ardeidae.

2. x Blauwe Reiger (*Ardea cinerea*)
Vooral in het voorjaar waargenomen.

Fam. Anatidae

3. br Wilde Eend (*Anas platyrhynchos*)
4 nesten gevonden, ook overvliegend waargenomen.
4. x Kogans (*Anser albifrons*)
Op 29 maart waargenomen.
5. x Wilde zwaan (*Cygnus cygnus*).
Overvliegend, mededeling W.Verholt.

Fam. Falconidae.

6. x Buizerd (*Buteo buteo*).
Geregeld fouragerend waargenomen, er werd ook geregeld een paartje gezien. De buizerd heeft buiten het terrein gebroed (med. de heer Scholten).
7. x Ruigpootbuizerd (*Buteo lagopus*).
Op 20 oktober 1 eks. waargenomen.

8. x Sperwer (*Accipiter nisus*).

Op 22 oktober 1 eks. trekkend waargenomen.

9. x Boomvalk (*Falco subbuteo*).

Op 23 maart; waarneming NJN eveneens waargenomen door W.Verholt.

10. x Torenavalk (*Falco tinnunculus*).

Geregeld fouragerend waargenomen.

11. x Slechtvalk (*falco perigrinus*).

Mededeling W.Verholt.

Fam. Tetraonidae.

12. x Korhoen (*Lyrurus tetrix*).

Mededeling de heer Scholten; in april waargenomen.

Fam. Phasianidae.

13. br n. Fazant (*Phasianus colchius*).

Werd zeer vaak gehoord, dus waarschijnlijk een talrijke broedvogel.

Er is één nest gevonden.

Fam. Rallidae.

14. br. 1. Waterhoen (*Gallinula chloropus*).

1 nest gevonden bij de Corduliagracht.

15. x Kievit (*Vanellus vanellus*).

Gedurende het hele seizoen over het terrein vliegend.

Fam. Scolopacidae.

16. br. 1. Houtsnip (*Scolopax rusticola*).

Broedend bij het Obliquaven.

17. br 3. Wulp (*Numenius arquata*).

Alle broedgevallen op de hei zelf, 1 nest verstoord.

18. x Witgatje (*Tringa ochropus*).

Waargenomen op 27 juli bij de Corduliagracht.

Fam. Laridae.

19. x Kokmeeuw (*Larus ridibundus*).

Het gehele jaar door overvliegende exemplaren gezien.

Fam. Columbidae.

20. br 6. Houtduif (*Columba palumbus*).

Broedt voornamelijk in dennenbos, één nest in loofbos.

21. br 2. Tortelduif (*Streptopelia turtur*).

Beide nesten in naaldboom bij de schietbaan.

22. x Turkse tortel (*Streptopelia decaocto*).

Mededeling W.Verholt.

Fam. Caculidae.

23. br 2. Koekoek (*Caculus canorus*).

Fam. Strigidae

24. x Bosuil (*Strix aluco*).

Mededeling W.Verholt.

25. w br n. Ransuil (*Asio otus*).

Waargenomen op roestplaatsen en meerdere eks. gehoord op nachtekursies.

26. x Velduil (*Asio flammeus*).

Waargenomen op 22 februari.

Fam. Caprimulgidae

27. br ? Nachtzwaluw (*Caprimulgus europaeus*).

Mededeling W.Verholt. Korte tijd waargenomen op een plaats waar hij vroeger broedde.

28. x Gierzwaluw (*Apus apus*).

Gehele zomer fouragerend waargenomen.

Fam. Picidae

29. x Groene Specht (*Picus viridis*).

Waargenomen op 22 februari.

30. br 1 Grote bonte specht (*Dendrocopus major*).

Nest in loofbos bij Luteaven.

30a. br 1. Zwarte specht (*Dryocopus matius*).

Tot ver buiten het terrein waargenomen.

Fam. Alaudidae.

31. br 4. Boomleeuwerik (*Lullula arborea*).

Alle broedgevallen op de hei zelf.

32. x Boerenzwaluw (*Hirundo rustica*).

Hele zomer boven het terrein waargenomen.

33. x Huiszwaluw (*Delichon urbica*).

Zie boerenzwaluw.

Fam. Oriolidae.

34. br 2. Wielewaal (*Oriolus oriolus*)

Broedt in gemengd loofhout bij de woning van de Heer Scholten en het Luteaven.

35. br n. Zwarte kraai (*Corvus corone*).

36. br n. Kauw (*Corvus monedula*).

37. br n. Vlaamse Gaai (*Garrulus glandarius*).

Fam. Paridae.

38. br 19 Koolmees (*Parus major*).

Behalve op de hei over het hele terrein verspreid.

39. br 3. Pimpelmees (*Parus cacruleus*).

Zie Koolmees, maar beduidend minder algemeen.

40. br 4. Zwarte mees (*Parus ater*).

Komt in dennenbossen voor.

41. br 2. Kuifmees (*Parus cristatus*).

Aan de rand van de aanplant bij de Cyaneapoeltjes en midden in dennenbos langs de Reeverdijk.

42. br 4. Glanskop (*Parus palustris*).

In de gemengde loofbossen.

43. br 15. Matkop (*Parus montanus*).

Zeer algemeen op plaatsen met struikage.

44. br 3. Staartmees (*Aegithalos caudatus*).

Alleen in loofbos.

Fam. Certhiidae.

45. br 3. Boomkruiper (*Certhia brachydactyla*).
In loofhout; niet frequent waargenomen.

46. br 5. Winterkoning (*Troglodytes troglodytes*).

Fam. Turdidae.

47. br 2. Grote Lijster (*Turdus viscivorus*).
In parklandschapjes o.a. schietbaan.

48. x Kramsvogel (*Turdus pilaris*)
's Winters in grote getale aanwezig.

49. br 9. Zanglijster (*Turdus philomenos*).
Over het gehele terrein.

50. x Koperwiek (*Turdus iliacus*).
's Winters in grote getale aanwezig.

51. br 10. Merel (*Turdus merula*).
Over het gehele terrein.

52. br 11. Gekraagde Roodstaart (*Phoenicurus phoenicurus*).
De meeste broedgevallen aan de rand van het terrein.

53. br 1. Nachtegaal (*Luscinia megarhynchos*).
Eénmaal gehoord bij de woning van de Heer Scholten.

54. br 21. Roodborst (*Erithacus rubecula*).
Over het gehele terrein verspreid.

Fam. Sylviidae.

55. br 1. Grasmus (*Sylvia communis*).
Broedvogel in jonge aanplant.

56. br ? 1. Braamsluiper (*Sylvia curruca*).
Slechts tweemaal waargenomen bij de schietbaan.

57. br 70 Fitis (*Phylloscopus trochilus*).
Zeer talrijk in het gehele terrein.

58. br 12. Tjiftjaf (*Phylloscopus collybita*).

Op vochtige plaatsen met loofhout.

Fam. Regulidae.

59. br ? Goudhaantje (*Regulus regulus*).
Vroeg in maart talrijk gezien.

60. br ? Vuurgoudhaantje (*Regulus ignicapillus*).
Minder algemeen dan het Goudhaantje.

Fam. Muscicapidae.

61. br 1. Bonte Vliegenvanger (*Ficedula hypoleuca*).
Broedt bij de woning van de Heer Scholten.

Fam. Prunellidae.

62. br 5. Heggemus (*Prunella modularis*).
Op plaatsen met ondergroei, waarnaast open terrein.

Fam. Motacillidae.

63. br 13 Boompieper (*Anthus trivialis*).
Broedgevallen alle aan de rand van open gedeelten of in aanplantingen.

64. x Graspieper (*Anthus pratensis*).
Mededeling W. Verholt.

65. x Witte Kwikstaart (*Motacilla alba*).

66. x Gele Kwikstaart (*Motacilla cinerea*).

Fam. Laniidae.

67. x Klapekster (*Lanius excubitor*).
Mededeling W. Verholt.

Fam. Sturnidae.

68. br n Spreeuw (*Sturnus vulgaris*).
Ook in grote trekzwermen waargenomen.

Fam. Fringillidae.

69. br 1. Groenling (*Chloris chloris*).
Bij het Obliquaven.

70. br ?. Kneu (*Carduelis cannabina*).
Enkele malen waargenomen.

71. x Frater (*Carduelis flavirostris*).
Waargenomen op 28 februari (\pm 25 eks.) en op 8 maart (\pm 10 eks.).

72. x Goudvink (*Pyrrhula pyrrhula*).
Tweemaal gesignaleerd.

73. x Kruisbek (*Loxia curvirostra*).
 \pm 30 eks., waarneming W.Verholt.

74. br 9. Vink (*Fringilla coelebs*).
Over het gehele terrein verspreid.

75. br 19. Geelgors (*Emberiza citrinella*).
Over het gehele terrein.

76. x Rietgors (*Emberiza schoeniclus*).
4 eks. waargenomen op 22 maart.

Waarneming uit vroeger jaren.

In deze lijst zijn vogels opgenomen, die in 1969 niet zijn waargenomen.

br. Havik (*Accipiter gentilis*).
Heeft in de vijftiger jaren gebroed (1 paartje). Mededeling G.Hanekamp (SBB).

x Notenkraaker (*Nucifraga caryocatactes*).
1-9-68 6 eks. (waarneming NJN); 10-8-68 1 eks.; 31-8-68 3 eks.

Gebruikte literatuur:

R.T. Peterson, G. Mountfort en P.A.D. Hollum - Vogelgids.

J.E. Sluiters - Prisma Vogelboek.

12 Zoogdieren.

Aan zoogdieren is dit jaar weinig aandacht besteed. Alleen de meer opvallende zoogdieren werden genoteerd.

Fam. Leporidae.

1. *Oryctolagus cuniculus* (konijn)

Van het konijn op de heide is weinig bekend, er zijn nooit waarnemingen van dit dier gedaan, maar op enkele droge randen van de hei en in het bos bevinden zich enkele burchten.

2. *Lepus europaeus* (haas).

Ook van de haas valt weinig bijzonders te vermelden; een enkele maal werd een exemplaar rennend over de heide waargenomen.

Fam. Sciuridae.

3. *Sciurus vulgaris* (eekhoorn).

De eekhoorn werd slechts éénmaal gezien en wel op 17 mei van dit jaar toen we 1 eks. aan de rand van het pioniersbos zagen.

Fam. Cervidae.

4. *Capreolus capreolus* (ree).

Het hele jaar door werden reeën waargenomen. Meestal betrof het drie exemplaren of minder, waaronder zich een opvallend donker exemplaar bevond. Over het algemeen werden reeën op de hei of bij het Luteaven gezien.

Gebruikte literatuur:

Dr. M.A. IJsseling en Dr. A. Scheygrond - Wat is dat voor een dier?

12. Toekomst van de Gorsselse Heide

Het terrein is sinds de aanleg van de schietbaan en de granaatbaan gevrijwaard gebleven van al te drukke recreatie wat het gebied ten goede is gekomen. Nu zijn er verscheiden veranderingen op komst en gaande, waarmee men voor het beheer van het terrein terdege rekening moet houden.

Bij defensie bestaan plannen om in de toekomst de schietbaan te moderniseren en de granaatbaan te laten verdwijnen, waardoor, op de onmiddellijke omgeving van de schietbaan na, verder het gehele terrein weer voortdurend voor het gebied geopend zal zijn. Men zal er dan wel op moeten toezien, dat het terrein niet te druk bezocht wordt. De rust wordt op het ogenblik vooral verstoord door de vlakbijgelegen skelter- motorcrosbaan, in de toekomst mogelijk ook door de noord-zuid snelweg, die op enige afstand ten oosten van het terrein komt te lopen.

Enkele acute gevaren voor het terrein: het Obliquaven dreigt te vervuilen, wat te zien is aan het zich wijzigend vegetatiebeeld. Het vrij talrijke ruiterbezoek heeft hier waarschijnlijk schuld aan. Het graven van afwateringssloten vlak langs het terrein (zoals in de nazomer van 1969 bij de Elzerdijk) kan een fatale invloed hebben op de grondwaterstand in het terrein en hiermee dient terdege rekening te worden gehouden, daar anders het natte type hei verdroogt.

Tenslotte nog enige technische problemen met het instandhouden van de hei. Vóór 1959 had adjudant Kragt in het centrale deel van de hei veel vliegdennen laten verwijderen, maar er was in dit jaar overal weer veel opslag van dennen en berken te zien. In oktober 1969 heeft onze afdeling het grootste deel van de centrale hei weer van deze opslag bevrijd. Er dient echter vooral op het noordelijk gelegen stuk hei nog veel uitgegraven en gekapt te worden. Men is bezig projectielen uit het prikkeldraad afgezette gedeelte van de centrale hei op te ruimen. Als men hiermee klaar is, zal ook van dit stuk de opslag verwijderd moeten worden.

Hier en daar zou men nog wat kunnen plaggen in de drassige hei om een vegetatietype, waarin planten als moeraswolfsklauw en bruine snavelbies voorkomen en dat nu vrijwel verdwenen is, weer te doen toekomen.

Tenslotte zou de hier en daar aanwezige Amerikaanse vogelkers met wortel en tak uitgeroeid moeten worden, om deze plant geen mogelijkheid te geven zich verder uit te breiden.

Literatuur:

V. Westhoff	- Het beheer van onze heidereservaten (Heide en landschap Amsterdam, 1961).
Staatsbosbeheer	- Voorstel tot behandelingsplan van de Gorsselse Heide (14 okt. 1959).

13. Inhoudsopgave

bladzijde

1. Voorblad
2. Verantwoording heruitgave
3. Inhoudsopgave
4. Verantwoording originele uitgave
5. Inleiding en dankwoord.
6. Bodemgesteldheid en geschiedenis.
7. Topografie van het terrein: landschap en vegetatie.
8. Overzicht van de vegetatiegegevens.
 - Planten inventarisatie.
 - Inleiding.
 - Beschrijving v.d. vegetatietypen.
12. Vennen en poelen op de Gorsselse Heide.
 - 16 t/m 19: kaarten
 - 20 t/m 29: Lijsten van op de Gorsselse Heide voorkomende planten.
30. Historische gegevens over de flora v.d. Gorsselse Heide.
- 32 t/m 63: Lijsten van de fauna van de Gorsselse Heide.
 32. Mollusca (weekdieren)
 - Gastropoda (slakken)
 - Bivalvia (mossels)
 33. Hexapoda (insekten)
 33. Odenata (libellen)
 37. Hemiptera heteroptera (wantsen)
 44. Lepidoptera (vlinders)
 47. Coleoptera (kevers)
 53. Pisces (vissen)
 53. Amfibieën
 55. Reptielen
 - 56 t/m 62. Vogels
 63. Zoogdieren
64. Toekomst van de Gorsselse Heide.